P. II. 1248

REVISTA BUCOVINEI

EUDOXIU HURMUZACHI

Anul III, No. 2 Cernăuţi, Februarie 1944

Anul III. Nr. 2 Cernăuți, Februarie 1944

Revista Bucovinei

Proprietar: Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina

Secretari de redacție: Traian Cantemir, Dragoș Vitencu

Înreg. la Trib. C-ți în reg. publ. period. sub No. 1/1942.

Apare lunar în cel puțin 48 pagini. Redacția și Administrația: Cernăuți, Piața Unirii 3 (Palatul Național), Tel. 1512. Abonamentul: anual 800 lei, pe 6 luni 400 lei.

Redacția și Administrația pentru București: *Ion Negură*, Bulevardul Domniței 49

Colaboratorii revistei (începând din Ianuarie 1943): *S. Anton, George Antonescu, V. Arinaru, Areta Băcu, Radu Băcu, Silvia Bălan-Brătianu, Ç. Bivolaru, Leonida Bodnărescu, Aurel Bogaci, Apollo Bolohan, N. I. Bontaș, Tr. Cantemir, I. Cârdei, Adelina Cârdei, Tr. Chelaru, Ghedeon Coca, Pimen Constant, George Drumur, George Fonea, B. Frunte, Maximilian Hacman, Emanoil Iliuț, Dumitru Isac, Procopie Jitariu, Teofil Lianu, Melania Livadă, Constantin Loghin, Dimitrie Loghin, Ion Luța, Petre Luța, Leca Morariu, Victor Morariu, Ion Negură, George Nimigeanu, George Noveanu, George Păträuceanu, George Pivin-Leandru, Teodor Plop, Augustin Z. N. Pop, Ion Popinceanu, Sebastian Popovici, Oltea Pușcariu, George Putneanu, Grigore Ratiu, Milan Șesan, Tudor P. Stoica, Mircea Streinul, Leon Șandru, Nicolai Tăutu, Nicolai Tcaciuc-Albu, George Tudoran, Claudiu Usatiuc, Aurel Vasiliu, Nic. Vlădescu, Dragoș Vicol, Alexandru Vitencu, Dragoș Vitencu, George Voevidca, E. Ar. Zaharia și Emil Zegreanu.*

Acest număr cuprinde: *Teodor Balan:* Eudoxiu Hurmuzachi, *Eudoxiu Hurmuzachi:* Uciderea lui Mihai Viteazu. (fragment), *B. Frunte:* Rugă (versuri), *N. Tăutu:* Înălțare'n dimineață (versuri), *Tr. Cantemir:* Românii din Valdarsa și Jeian (studiu), *Ad. I. Cârdei:* Baladă (versuri), *N. Tcaciuc Albu:* Din ciclul „Reliqiarium" (versuri), *A. Vasiliu:* Cum scria Eminescu (studiu), *Radu Băcu:* Bleibe (trad. din M. Eminescu), *Procopie Jitariu:* Nevoia, (schiță), *L. Șandru:* Evocare tristă (versuri), *G. Todoran:* Spovedanie (versuri), *Tudor P. Stoica:* Depărtare (versuri), *Leca Morariu:* Eau și eanu (studiu), *T. Plop:* Folklor; *Pe urmele vremii:* † I. Simionescu *(A. Vasiliu)*, Adunarea generală a Societății pentru cultură, Secția din Storojinet, Ialomițenii, Literatura de provincie, Un anonim, Teatrul „Muncă și Lumină" *(D. V.)*, Bibliografie Ciprian Porumbescu, Bust Eminescu la Cernăuți *(Leca Morariu)*, O promisiune a plasticei române *(M. Livadă)*, Cărți și reviste: Dr. Durčausky: Privire asupra trecutului Slovaciei *(I. Popinceanu)*, Filosofie polară *(M. Livadă)*, N. Tăutu: Mătănii de zăpadă *(D. V.)*, Revista Mazililor și Răzeșilor *(I. Negură)*, Convorbiri literare, Făt-Frumos, Basarabia literară *(D. V.)*.

REVISTA BUCOVINEI

Anul III, Nr. 2 Cernăuți, Februarie 1944.

Eudoxiu Hurmuzachi

(29 Sept. 1812—10 Febr. 1874).

L-au prăznuit până acum câțiva scriitori la diferite ocazii, fie pentru a-i aprecia opera istorică și politică, fie pentru a insista asupra unei aniversări. Dimitrie Sturza, un bun prietin al său, a evidențiat importanța operei sale istorice, iar T. Stefanelli a arătat care sunt meritele lui pentru Bucovina. In amândouă cazurile s'au făcut aprecieri favorabile, dar incomplecte, fiindcă lipseau informațiile pe care le posedăm astăzi.

Activitatea și opera lui Eudoxiu Hurmuzachi poartă un timbru special. Ele se caracterizează printr'o profundă seriositate, printr'o mare sobrietate. Actiunile sale sunt serioase nu numai din timpul maturității, ci ele poartă timbrul acesta încă depe timpul adolescenței sale. Știrile ce le trimite părinților din timpul prelungitei sale petreceri la Viena dau dovadă de un spirit de observație fin și de o foarte simpatică rezervă în atitudine. Tata primește vești despre evenimentele politice și despre tot ce ar fi putut interesa pe un stăpân de moșie, boier de viță veche, în timp ce scrisorile trimise „mămucăi" dovedesc un profund sentiment filial de respect, de dragoste și de gratitudine față de ființa care l-a născut și crescut.

In Cernauca, la moșie, Eudoxiu, serios și solid, lipsit de patetismul fratelui său Alecu, care se entuziasma la tot prilejul, se interesa intens de trebile gospodăriei și lua informații despre tot ce se întâmpla pe vasta moșie părintească. Că a devenit astfel fiul favorit al tatălui său, care mai mult cu el discuta și aranja trebile moșiei, este lucru ușor de înțeles. Mai târziu când Viena părea să acapareze pentru totdeauna pe acest tânăr ordonat, tata, simțindu-i lipsa, îl chema neîncetat acasă. Dar Eudoxiu n'a urmat insistentelor părintești ci a continuat să stea la Viena. Se pare că dânsul simțea că acest

oraș ascundea încă surprize nebănuite într'un domeniu care urma să-l pasioneze ulterior.

Plecarea fratelui său Constantin în Moldova, l-a făcut pe Eudoxiu, în anul 1840, să-și întrerupă petrecerea la Viena și să se întoarcă la Cernauca pe care n'o văzuse de cinci ani. Aici îl aștepta o muncă grea, fiindcă tata Doxachi, fiind și cetățean moldovan, purta procese pentru părți de moșie rămase în Moldova. Cine putea să le descurce, decât cunoscătorul de legi Eudoxiu? Îl vedem luând drumul Iașilor, unde spera să salveze ce părea pierdut pentru totdeauna. Munca nu era ușoară, era istovitoare, fiindcă adversarii erau dârji, iar justiția moldovenească defectuoasă. A fost necesară și o vizită la Constantinopol, de unde se puteau aduce documente, culege informații, și la nevoe exopera decizii sau ordine. Ce folos, toate sforțările au rămas zădarnice. Moșiile din Moldova au rămas pierdute pentru totdeauna.

După doi ani de muncă zădarnică desfășurată în Moldova, Eudoxiu se întoarse acasă. Aici nu rămase mult timp, ci plecă din nou la Viena, unde îl găsim așezat deabinelea în anul 1843.

Petrecerea în Bucovina, Moldova și Basarabia, unde vizitase odată pe fratele său Constantin la moșia Galbăna din Bugeac și pe sora sa Eufrosina Petrino la Rujnița și Chișinău, lăsă urme adânci în sufletul lui Eudoxiu. Își văzu neamul răsfirat peste trei provincii, stând sub trei stăpâniri. În sufletul lui încolți idea de a contribui la îndreptarea soartei neamului său. El se hotărî să colecționeze și să copieze documente referitoare la trecutul românesc, documente care să dovedească perzistența neamului nostru în regiunile pe care le deține astăzi. În scopul acesta dânsul înaintă cereri pela autoritățile austriace rugând acces la arhivele vieneze. I s'a acordat dreptul să facă studii în trei arhive ale Vienei. Imediat angajă mai mulți scribi și începu să poarte în același timp o corespondență cu arhive din alte țări ca Franța, Italia și Prusia, de unde primi copii de documente. Astfel dânsul a muncit timp de peste zece ani. Și-a terminat această folositoare activitate de abia în anul 1860, când s'a întors în Bucovina, unde îl aștepta o frumoasă carieră politică.

Rodul ocupației sale de copiator și colecționar de documente este colecția de documente care îi poartă numele și „Istoria Românilor" scrisă în limba germană. Aceasta din urmă a fost alcătuită pentru a informa lumea străină despre ceeace au fost și sunt Românii și despre soarta pe care acestia ar trebui s'o aibă, dar încă n'o au.

Anul 1848 cu sbucimul și peripetiile sale n'a trecut fără să-l

influențeze și să-l angajeze. Decum a început mișcarea de emancipare politică a populației vieneze, dânsul s'a înscris membru în garda națională și în legiunea studenților din Viena, două asociații politice cărora se datorește transformarea Austrei într'un stat democrat. A făcut de gardă ori de câte ori i se cerea și a luat parte și la manifestații politice. Bucovina era mândră de fiul ei care o reprezenta în capitala Austriei în acele timpuri de mari prefaceri. Această atitudine a lui a fost motivul pentru care Bucovina a apelat la serviciile sale pentru a scăpa de încătușarea galițiană și a putea deveni provincie autonomă. Dânsul s'a pus imediat în slujba țărișoarei sale, reușind în cele din urmă, prin intervențiile ce le făcu pela miniștrii austriaci, s'o desfacă de Galiția și s'o constitue provincie separată. Intervenția sa era cu atât mai necesară, cu cât deputații bucovineni, cu o singură excepție numai țărani, nu erau în măsură nici să formuleze dorințele Bucovinei, nici să stărue pentru satisfacerea lor.

Eudoxiu Hurmuzachi a fost în anul 1848 omul providențial, care a salvat Bucovina. Ce soartă ar fi avut Bucovina dacă continua să facă parte din Galiția și după anul 1848? Bucovina s'ar fi contopit definitiv cu Galiția, iar poporul român de aici ar fi dispărut.

Acum când se știe care au fost înfăptuirile lui Eudoxiu Hurmuzachi, se impune o întrebare. Și-a plătit posteritatea, fie bucovineană fie cea românească în general, tributul ei de recunoștință față de acest extraordinar fiu al ei? Ne îndoim dacă a făcut-o. Decenii întregi mormântul său dela Cernauca a rămas fără cruce. De tot târziu i s'a ridicat acolo o troiță cu o inscripție, din partea celora care prea repede l-au uitat. Orașul Cernăuți nu posedă o statuie a lui, iar din galeria dela Cișmigiu, înfăptuită de curând, lipsește bustul celuia care a fost nu numai un fiu valoros al Bucovinei, ci părintele istoriografiei noastre moderne.

Sosi-va momentul reparației complete când cel ce a binemeritat dela patrie și neam să fie pus la locul de cinste ce i se cuvine? Îl așteptăm cu nerăbdare.

TEODOR BALAN

Uciderea lui Mihai Viteazu *)

Ardealul era aproape în întregime supus, oştirea de rând scoasă de pe câmpul de bătaie, Sigismund pus pe fugă şi scaunul său de domnie, Clujul, cuprins. Pentrucă toate aceste s'au întâmplat mai ales mulţumită străduaniei neodihnite a lui Mihai Vodă şi vitejiei sale de neînvins, împăratul l-a îngrămădit mai departe, — şi în ciuda tuturor bănuielilor, — cu dovezi de bunăvoinţă, iar vaza sa la curte a crescut mult.

Dar, odată cu biruinţa, a început să crească, cu puteri noi dorinţa de a fi stăpân a voivodului biruitor, precum şi pornirea ciudosului său duşman de moarte, Basta, care se vedea pus în umbră de preţuirile făcute celuilalt.

Ajuns în Ardeal, voivodul a încercat, în ascuns şi pe socoteala celor împărăteşti, o legătură cu Ungurii şi Secuii, pentruca, în felul acesta, să poată prinde acolo rădăcini care să rămâie.

În aceiaş vreme cetele lui de moldoveni şi munteni, precum şi de sârbi, lăsate din frâu şi ieşite din piele din pricina izbânzilor, răvăşiră ţara în chip foarte simţitor şi pustiiră bisericile catolice din Alba-Iulia, unde sfărâmară sfintele icoane şi chiar aruncară la pământ binecuvântatul potir al comunicăturii, — spre adânca supărare a iesuiţilor şi a celorlalţi călugări de acolo. Tras de mai multe ori, la răspundere pentru aceasta, de către Basta, neastâmpăratul voivod îi dădu, prin tălmaciul său, Giorgio Raguseo, următorul îndrăzneţ răspuns: „Împăratul n'are nevoie de ţara aceasta; mai are doar atâtea altele".

O astfel de îndrăzneală, legată de alte, mai vechi, nesupuneri, ajungea italianului, care pândea, drept dovadă a gândurilor de necredinţă către împărat şi fără să mai facă întrebare la Viena ori la Praga, hotărî să puie mâna pe răzvrătit, mai înainte de ce acesta

*) Fragment, tradus din „Fragmente zur Geschichte der Rumänen von Eudoxius Freiherr von Hurmuzachi, Dritter Band." — Bucureşti 1884 *D. V.*

s'ar fi putut apăra şi pune la adăpost de orice primejdie la Alba-Iulia, cetatea lui de scaun, unde se purta cu gândul să se întoarcă.

Basta dădu ştire scurtă ducelui Matei: „A vrut să se apere şi a fost ucis, precum i-am poruncit călăului".

O tăcere rece a fost singurul răspuns al Curţii din Viena la înştiinţarea acestei samovolnice răzbunări politice. Totuşi, mai târziu, va fi trebuit să se simtă dureros lipsa acestui braţ, poate nu de prea mare credinţă, însă puternic şi dibaciu, care a câştigat pentru casa împărătească, de două ori, prin lupte, Ardealul; dar tocmai deaceia se simţea mai mult trebuinţa vicleanului conducător de oşti italian, de a cărui pricepere în ale războiului se lega nădejdea păstrării Ardealului, greu ameninţat. Prin urmare, trecură pe alături de neplăcuta întâmplare şi renunţară înţelepţeşte la cumpănirea vinovăţiilor, care, după toate înfăţişările, puteau a fi sprijinite de dovezi numai din partea pârâşilor, neprimind nici un răspuns din groapa prea timpuriu deschisă.

Aşa pieri, fără legiuita înfăţişare în faţa judecătorilor şi fără o dreaptă hotărîre judecătorească, ci numai în temeiul unor goale şi nedovedite arătări ale duşmanilor săi de moarte, cel mai strălucit, cel mai viteaz şi cel mai preţuit, dintre toţi voivozii pe cari i-a născut Muntenia, om cu însuşiri, cu tărie de muncă şi cu iscusinţă, aşa de mari, că prietenia şi tovărăşia lui erau peţite de multe mari puteri şi că puternicii săi duşmani, pe cari i-a pus de atâtea ori în încurcătură, nu au fost în stare să-l doboare unul câte unul, ci numai în tovărăşie.

Marele gând al unirii neamului său pătrundea întreaga lui fiinţă, călăuzea toate faptele şi cugetările sale, îi dădea avânt în ceasuri de biruinţă, tărie în nenorociri şi vânjoasă neînduplecare în toate împrejurările; acestui gând i-a adus jertfă ţara şi viaţa, moşia şi sângele lui; pentru el a aruncat la picioare, fără şovăire, cele mai scumpe comori omeneşti: liniştea cugetului şi pacea sufletului. Credinţa în acest gând a crescut în el de neînvins, ajungând o ţintă a vieţii, pentru care nu-i părea prea de preţ nici o jertfă, prea spinoasă nici o muncă, prea înspăimântătoare nici o primejdie. Se credea îndreptăţit ca, faţă de oameni cum erau Basta, Ungnad şi Csaki, cari supuneau zvârcolirile conştiinţei scopurilor politice, să întrebuinţeze aceleaş arme şi să-şi isprăvească drumul vieţii, — aşa de ales pentru neam, aşa de strălucit în vitejii, aşa de schimbăcios în politică şi totdeauna frământat, — cu o pată, poate adevărată, dar de nimeni dovedită încă.

EUDOXIU HURMUZACHI

RUGĂ

Doamne,
Eu grăunte mic de tină
Și Tu munte de lumină!
Embrionul meu cu 'ncetul se desface și se curmă . . .
Nesfârșirea Ta se 'ntinde fără de 'nceput și urmă!
Eu, crescut din întuneric, mă orbește-a Ta lumină,
Mâna de pământ cu viață, nici nu știe cui se'nchină.
Desghiocat de-a vieții toamne,
Când Te voiu cunoaște, Doamne? . . .

Lupt cu viața, lupt cu valul, lupt cu-a viselor furtună,
Cu troenele de lună
Și cu gândul nesătul
Am luptat și lupt destul . . .
Vreau să-Ți dovedesc iubirea și că-Ți sunt, ca vremea, sclavul —
Să nu-mi pară niciodată mai 'nalt cerul decât Tine!

Și pe când boboci de stele pasc pe bolțile senine,
Vreau să Te 'ntâlnesc, ca 'n basme, cu Sân' Petru lângă Tine,
Să-Ți deschid bisericuța satului nitat departe,
Și să calc cu Tine-alături peste viață, peste moarte . . .
Să-Ți arăt că pe icoane nu Te-au zugrăvit prea bine
Și că chipurile-acele nu prea seamănă cu Tine;
Tu ești Cel din visul meu:
Zâmbet clar de curcubeu!
Și-apoi, tot iconostasul
Să-Ți audă, Doamne, glasul,
Să se mire satu 'ntreg
Că peste plecări uitate, doar cu Tine mă 'nțeleg . . .

Și-apoi, să mă iei de mână,
Să mă porți o săptămână
Peste-a stelelor tărie,
Să văd cerul Tău ce scrie . . .
Să citesc, furat cu slova,
Tot ce-ai scris despre Moldova,
Că, Tu, Doamne, ne cunoști
Din biserici și din oști,
Și nu poți lăsa tâlharul
Să ne tulbure Cotnarul
Ce ne-a'mpărtășit cu Tine
Și cu zările senine.

B. FRUNTE

INĂLȚARE'N DIMINEAȚĂ

Soare, câmp albastru, dimineață, . . .
din laptele hârtiei ochii îmi ridic:
câte nu mi-ai dat, Doamne, în viață,
și eu n'am putut să-ți dau nimic . . .

S'a desgolit ziua, alb ca o femee,
de s'au oprit pe cer cocorii mirați,
i-am rugat, o clipă'n inimă să-mi stee
să nu uite mâine că am fost și frați . . .

Dă-mi mâna Doamne, să mă urc la cer;
azi vreau să mor pentru toți oamenii răi,
căci am avut prieten doar un plop stingher
și-am iubit în lume doar câinii buni ai Tăi . . .

Fata ceea blondă cum nimeni nu mai știe,
am rămas să-i strâng doar pașii albi ai ei;
Doamne, câte nu mi-ai dat în viață mie,
dar câte nu mi-ai dat, ca să le iei . . .

NECULAI TĂUTU

Românii din Valdarsa și Jeián

Istoric

În cursul evoluției sale istorice, Istria s'a învrednicit, pe întreg cuprinsul ei, de îmbelșugată viață românească. Aceasta, însă, nu s'a născut și nu s'a desvoltat pe pământul peninsulei de la subsuoara Italiei, ci a fost transplantată din Peninsula Balcanică și alimentată cu noi coloni din acele părți. Când afluxul lor încetează, fiind înlocuit cu grupuri de naționalitate străină, elementul românesc istrian se resimte de lipsa reîmprospătării și începe să-și clatine coheziunea. Motivele opririi emigrațiilor au fost multe, iar rezultatul nefast.

Astfel în rostogolul veacurilor trecute, centrele de rezistență românească au prins încetul a ceda desnaționalizării, ajungând în zilele noastre la ultimul bastion, adăpostit sub poalele Monte-lui Maggiore. Lui i se mai adaogă rămășița altui nucleu din Nordul peninsulei, Jeiánul, care depinde administrativ de Mune Grande, localitate, pe vremuri românească și dânsa (Munele Mar, Munele Mici).

În lupta împotriva cotropitoarei slavizări, mănunchiul așezărilor de sub Monte Maggiore, alcătuit din St. Martino, Possert, Tupliaco, Scopliaco, Răcita, Pedena, Gallignana, Cherbune, Cătun, Cepici, Liţul, Coslioco, Chersano, [1]) Grobnic, Gradine, Lettai, Sucodru, Birdo (italienește: Briani), Noselo (Villa-Nuova), Susn'eviţa (Valdarsa), s'a învrednicit de cea mai înverșunată rezistență din întreaga Istrie, căci, dacă în primele zece sate nu se mai vorbește românește, iar în cele patru următoare se aude numai puțin grai ciribic, în schimb în Briani, Villa-Nuova și Valdarsa limba românească rivalizează și acum cu cea italiană sau slavă. Faptul nu-i o simplă întâmplare ci o urmare firească a unui concurs de împrejurări, din care nu poate lipsi nici vechimea așezărilor și nici densitatea populației. Cum factorii amintiți, deduși logic din însași aparența lucrurilor, n'au valoare dacă nu-s susținuți documentar, raportarea lor la date istorice se impune cu atât mai mult, cu cât până'n prezent informații referitoare la cele două centre lipsesc. Ele sunt puține, în general reclamând

[1]) Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, vol. II, pg. 35.

încă cercetări pentru întreaga suprafață românească a Istriei. Cele care se posed până acum, nu satisfac mai ales epoca de dinainte de sec. XV, pentrucă *Studiile istroromâne* ale d-lui S. Pușcariu, unde se încheagă tot ce s'a scris în chestiunea Românilor din Istria până la 1926, furnizează abia câteva date, reducându-se la următoarele: „Păstorii vlahi, căutând pășune pentru turmele lor, au ajuns de timpuriu și în Istria. *Thallaczy* găsește în Tagliamento, în a doua jumătate a sec. XII un Radul, Tamaro (*La Vénétie Julienne* I, pg. 343), cunoaște în 1329 pe un Pasculus Chichio (în Pinguente) și în 1420 pe un „gastaldo" de Pinguente cu numele românesc Andruzzul și află (I, pg. 344) în documentele din a doua jumătate a sec. XIV publicate de D. Franceschi, în regiunea Albonei și Fianonei «un element românesc destul de numeros[2])». Dacă Attilio Tamaro constată prezența elementului românesc „destul de numeros" în a doua jumătate a secolului XIV, desigur că Românii din acele părți nu s'au așezat acolo numai cu câteva decenii înainte, ci infiltrațiuni de ale lor trebue să fi avut loc mult mai timpuriu. Investigațiile în privința aceasta n'ar greși pornind imediat după anul o mie, căci în părțile Albonei, unde Tamaro susține că exista un element românesc abundent după 1350 și în cele ale Valdarsei, unde Românii au fost și sunt numeroși încă și astăzi, s'au așezat primii Slavi veniți în Istria. Carlo De Franceschi pune descinderea lor între anul o mie și o mie o sută[3]) și cum între Români și Slavi deosebire nu s'a făcut decât târziu și de către puțini, e posibil ca populațiile sosite atunci să nu fi fost în întregime slave, ci și românești. Faptul că B. Benussi caută să răstoarne susținerea lui Carlo De Franceschi în sensul apariției primilor Slavi în Istria abia după 1192 și nu înainte de această dată [4]), nu constituie o piedică pentru menținerea ipotezei descălicării românești timpurii, căci B. Benussi n'are dreptate. Între anii o mie și o mie o sută trebuie să fi fost Slavi și în Istria, căci insulele din apropierea Istriei conțin aproape toate nume slave. Un *Drago* poate fi înregistrat ca episcop al insulei Arbe [5]) încă pela 1066, iar alte nume,

[2]) Ibidem, pg. 31.

[3]) *L'Istria*, cap. XXXIX. B. Benussi, făcând recenzia cărții *L'Istria* în *Società istriana di archeologie e storie patria*, 1885, pg. 176, rezumă astfel chestiunea slavo-istriană: „Il signor De Franceschi opinia che gli Slavi del territorio alborese e della Val d' Arsa presi dalle contraposte isole dalmate siano stati i primi di questa stirpe trasportati nell'Istria. E ciò il 1000 ed il 1100".

[4]) *La liturgia slava nell'Istria*, pg. 48—49.

[5]) G. Vassilich, *Dopo i „Due tributi"* în *Archeografo, triest.* 1887, p. 5. 309.

de acecași origină, se găsesc pe insula Veglia, într'o inscripție făcută cu caracter glagolitice, datând din timpul domniei lui *Svinimir* (1075—1087), unde se pomenește de un *Dobrevit*, ce-a ridicat o biserică în zilele ducelui *Cosma* [6]).

Dacă asemenea nume ajunseseră până la porțile Istriei între o mie și o mie o sută, nefiind căutate în mod special, e ușor de presupus că ele nu se vor fi oprit la hotarele peninsulei, ci vor fi trecut tot atunci și mai departe. Și'ntr'adevăr, deschizând lista locuitorilor orașului Pola, publicată de Camillio De Franceschi [7]), se poate constata că Slavii puseseră piciorul și pe această bucată de pământ în perioada de timp menționată, căci un *Velico* Iohannes figurează ca cetățean al orașului Pola din 1079 [8]).

Pe lângă Velico Iohannes, din lista lui Camillio De Franceschi, la 1102 apar în Istria și două nume de localități, de origină slavă. Ele sunt trecute ca proprietăți donate de marchizul „Voldarico Di Veimar" bisericii din Aquilea și se cheamă *Berdo de Cepic* și Sterna [9]). Devreme ce prin menționarea lor susținerea în continuare a tezei lui Carlo De Franceschi devine de prisos și întrucât Berdo de Cepic (actualmente: Birdo, sau Briani) este primul sat românesc, al regiunii de sub Monte Maggiore, ieșit din documente, întrebarea dacă limba românească a răsunat între zidurile lui Berdo din 1102 de când îl anunță donația marchizului Voldarico Di Veimar, sau dacă Românii l-au ocupat abia mai târziu, după ce elementul slav inițial a dispărut rămâne fără răspuns.

Problema limbii românești vorbită în regiunea Valdarsei încă dela 1102 nu se limitează numai la Brianii de astăzi, ci cuprinde și alte două sălașe românești din imediata lui vecinătate, căci „fra i domini donati alla chiesa aquiliese", la 1102, de acelaș Voldarico Di Veimar, se mai numără *Lettai* și *Cosliaco* [10]). Cosliaco mai apare odată în documente, dar mult mai târziu, la 1332, când e amintit din pricina unei certe, iscate între el și *Chersano* (al patrulea sat românesc istrian), pentru aplanarea căreia se deplasează, la fața locului, însuși „il Capitano del Paisanatico [11])".

[6]) Ibidem, ibidem, pg. 321.
[7]) *La popolazione di Pola* în *Archeografo triestino*, 1908.
[8]) Ibidem, ibidem.
[9]) St. *Notizie sui tre casali di Momiano* în *Arch. triest.*, 1885—86, pg. 251.
[10]) *Ibidem, ibidem.*
[11]) *Senato Misti*, vol. XV, 1332—1333; *Società istriana di archeologia e storia patria*, 1887, pg. 211.

Deși din datele de până acum nu se poate stabili dacă prezența Românilor coincide cu apariția istorică a satelor amintite, pentrucă tuspatru au nume străine, totuși presupunerea existenței Românilor în Istria în sec. XI continuă să se mențină mai departe, bazându-se pe aceeași lipsă de deosebire între Români și Slavi, care se observă și în insulele discutate. Pe Veglia de exemplu un nume românesc ca *Mikula* (Micul) se găsește în aceeași inscripție glagolitică, de pe vremea lui Svinimir, în care este și Dobrevit și Cosma [12]), iar iscălitura unui *Danulo* (Danul) e atestată într'un document al orașului Ossero chiar la 1018 [13]), fără să aibă vreo subliniere.

Dacă'n pragul secolului XII documentele istriene scot la lumină, dintr'odată, trei nume de sate românești din ținutul muntelui Maggiore, în restul secolului nu se mai amintește de nici o localitate în mod direct. Indirecte ar fi câteva mențiuni. Ele sunt făcute de un act vechi de hotărnicire [14]), în care se spune că la 1325 s'au revizuit hotarele a foarte multe comune din centrul, Estul și Sudul peninsulei. Cu ocazia aceea Barbana, Pola și Momoran au arătat acte datând din 1150, iar Gollagoriza, Albona, Fianona, Cozur, Sumber [15]) și Cherbune din 1170 [16]). Documentul însă nu arată dacă numele înșirate la 1325 sunt aceleași din 1150 și 1170, încât ar fi hazardat să se susție că satul Cherbune datează din 1170, deși înclinația e seducătoare. O determină următorul pasaj din text: „Et di qui signor Menardo cavalcando e li vechi mostrando e letera vera portando in man, la lezando qual fu scritta sopra li confini primi. In li Anni de Dio *mille cento e setanta:* in la qual se conteniva scritti tutti li confini et termini delli confini de Gollagoriza et *Cherbune* [17])".

Informații mai sigure decât cele trecute în revistă sunt abia în secolul următor, când, printre localitățile din apropierea Triestului, aparținând, la 1231, familiei Momiano, par să aibă nume românești

[12]) G. Vassilich, *Dopo i „Due tributi"*, în *Arch. triest.*, 1887, pg. 321.
[13]) G. G. Vassilich, *Due tributi delle isole del Quarnero*, în *Arch. triest.*, 1884—85, pg. 339.
[14]) Carlo De Franceschi, *Atto di confinazione* în *Arch. triest.*, 1884—85. La hotărnicire au luat parte contele „Alberto della casa di Gorizia, il Patriarca d'Aquilea, Raimondo, rappresentato del suo Marchese Gulielmo di Cividale ed i Veneziani".
[15]) Sumber este Sumberg-ul de mai târziu, cunoscut de neobositul T. Burada în călătoria făcută la Românii din Istria, căci zice dânsul: „Trecând apoi pârâul Arsa, am urcat un deal foarte mare și-am ajuns la comuna Sumberg. De acolo, scoborând valea, m'am suit drept în orașul Albona (*O călătorie*, pg. 23).
[16]) Carlo De Franceschi, *Atto din confinazione*, *Arch. triest.*, 1884—85, pg. 92—93.
[17]) Ibidem, ibidem, pg. 86.

satele *Gradina* și *Patloc* [18]) (Potlog). Autentic românesc este însă, *Andruzolus* (Andruțul), tot din lista locuitorilor orașului Pola [19]), datat cu 1234 Cum după anul acesta, la 1263, Carlo de Franceschi stabilește [20]), că între Quieto și Dragogna s'au așezat numeroase familii croate sunt de presupus și acum infiltrațiuni românești, căci în apropiere de Parenzo au existat Morlaci cu siguranță [21]), iar date de deplasări ulterioare lui 1300 lipsesc.

Despre alte mișcări de populație din Peninsula Balcanică în Istria, în secolul XIII, fără precizări de ani, mai vorbesc Attilio Tamaro [22]) și B. Benussi [23]), susținând că sunt mai multe ca 'n trecut. Despre Români amintește doar vag primul [24]), deși ar fi avut posibilitate să insiste mai mult asupra lor, întrucât numele românești se extind până'n Aquilea. La 1246 se pomenește acolo de un *Mizulo* [24]) (Mițul), iar în Istria, tot în acest secol, la Nord de Pirano, neavând altă dată mai precisă, de un (Mânzul), *Manzol* [25]).

Depășind hotarele lui 1300, cuvântul mânz-mânzul revine, sub forme diverse, și în secolul XIV. Odată, la 1325, în cea de Mânzuc, „signor *Manzog* al quale aveva dato il signor Patriarcha (comuna) *Marcenegla* [26]) per la fidelță quel aveva fatta [27])", a doua oară sub cea precedentă de Mânzul, „vicinus ville Sixignani, *Menzol, Minzol* Petrus [28])", acesta din urmă neavând nici el altă mențiune asupra timpului și a treia oară, la 1325, sub aceeași formă de Mânzul, *Manzoli*, din Pola [29]).

Din actul de hotărnicire al lui Carlo De Franceschi se desprind,

[18]) H. St., *Notizie sui tre casali di Momiano*, *Arch. triest.*, 1885—86, pg. 253.
[19]) Cam. De Franceschi, *La popolazione di Pola*, *Arch. triest.*, 1908.
[20]) *L'Istria*, cap. XXXIX.
[21]) Ranieri Mario Cossàr, *Fooge, nozze e danze dell'agro parentino* în *Il Folklore Italiano* 1932, pg. 221—22.
[22]) Attilio Tamaro, *La Vènetie julienne*, vol. I, pg. 344.
[23]) B. Benussi, *La liturgia slava nell'Istria*, pg. 49.
[24]) Jappi Vicezo, *Documenti goriziani del sec. XII e XIII*, în *Arch. triest.*, 1885—86, pg. 6.
[25]) Prof. Luigi Morteani, *Notizie storiche dela città di Pirano*, *în Arch. triest.*, 1885—86, pg. 332—35.
[26]) Marcenegla, adică Marginele, formă românească ce se găsește și în toponimia serbo-croată: Marzinele (S. Puscariu, *Studii istroromâne*, vol. II, pg. 290). Pentru etimologia cuvântului, vezi Meyer Lübke, *Rom. etymol. Wörterbuch*, pg. 389.
[27]) Carlo De Franceschi, *Atto di confinazione*, *Arch. triest.*, 1884—85, pg. 81—82.
[28]) Cam. De Franceschi, *La popolazione di Pola*, 1908.
[29]) C. De Franceschi, *Atto di confinazione*, pg. 95. Pentru etimologia cuvântului mânz, vezi Meyer Lübke, *Rom. etymol. Wörterbuch*, pg. 384.

tot la 1325, nu numai numele subliniate, ci și câteva din regiunea de sub Monte Maggiare, completând lista celor de până acum cu încă patru. Primul e *Serbar*, situat pe malul locului Serbera [30]), cunoscut și sub numele de Cepici, iar celelalte: *Pedena* [31]), *Gradina* [32]), actualul Gradin'e și *Cherbune* [33]). După Cherbune (Cărbune), noi nume toponimice românești din primul pătrar al veacului XIV (1325) sunt: *Arbor verde* [34]), nu departe de Buglie [35]), *Valiza* (valiță) *de Buko* [36]) și *Puzol* [37]) Puțul), despre care zice textul: „Et li sopra una fontana, dove poco rezarzi laqua in rupa qual si dice Puzol [38])". Între Gradina [39]) și Cherbune localitate românească mai este *Berdze* [40]) și toponime românești ar putea să fie *Sopot-ul* din apropiere de Cherbune [41]), *Baba* [42]) și *Prilog-ul* [43]), de lângă lacul Serbera, dacă s'ar ști în gura cui circulau.

In afară de localitățile enumerate, în actul dela 1325 există și nume de persoană de aceeași orgine. Luate fără ordine de preferință, ele se inaugurează cu *Bobos* [44]), provenind din rădăcina „bob" și sufixul „os", după care urmează *Petros* [45]), *Stina* [46]), (Stâna), *Carlan* [47]) (Cârlan), *Rumen* [48]) (Rumân), *Micula* [49]) (Micul) și *Scandula* [50]) (în dcr. = scaun), cele două din urmă având câte un *a* final slav.

[30]) C. De Franceschi, *Atto di confinazione*, pg. 110.
[31]) Ibidem, pg. 86.
[32]) Ibidem, ibidem.
[33]) Ibidem, ibidem.
[34]) Pentru etimologia cuvântului arbor, vezi Tiktin, *Wörterbuch*, pg. 88.
[35]) *Atto di confinazione*, pg. 110.
[36]) Ibidem, pg. 101.
[37]) Pentru etim. cuv., S. Puscariu, *Etym. Wörterbuch*, pg. 125.
[38]) *Atto di conf.* pg. 101.
[39]) Altă Gradigna apare la 1377, în apropiere de Medolino, căreia i se mai spune și Comergnak (Giovanni Vesnaver, Notizie storiche del Castello di Portole nell'Istria în *Arch. triest.*, 1883—84, pg. 168.
[40]) *Atto di conf.*, pg. 88. Ptr. etim. cuv., Tiktin, *Wörterbuch*, pg. 160.
[41]) *Atto din conf.*, pg. 87.
[42]) Ibidem, pg. 103.
[43]) Ibidem, pg. 96.
[44]) Ibidem, pg. 95.
[45]) Ibidem, pg. 88—89. Pentru etimol., S. Puscariu, *Etym. Wörterbuch*, pg. 115.
[46]) Ibidem, pg. 103. Pentru etimol., S. Puscariu, *Dacaromania* III, pg. 383 și G. Giuglea, *Dacoromania* II, pg. 358—62.
[47]) Ibidem, pg. 103. Pentru etim., G. Giuglea, *Dacoromania* I, pg. 244—47.
[48]) Ibidem, pg. 95. Pentru etim. Meyer Lübke, *Rom. etymol. Wörterbuch*, pg. 553.
[49]) Ibidem, pg. 95. Pentru etim., S. Puscariu, Etym. *Wörterbuch*, pg. 92 și Tiktin, *Dictionar*, pg. 973.
[50]) Ibidem, pg. 95. Pentru etim., Meyer Lübke, *Rom. etymol. Wörterbuch*, pg. 376.

Din cele înşirate unele se repetă de mai multe ori în textul actului, pentrucă nu e vorba de una şi aceeaşi persoană, ci de persoane diverse. Aşa e cazul lui Carlan din Montona şi a celui din San Lorenzo [51]) şi tot aşa a lui Rumen şi a lui Micula, căci la hotărnicire reprezentanti cu numele Micula are comuna Serbar [52]), Castelnuovo [53]) Golzan [54]) şi Barbana [55]). Lui Micula din Barbana i se mai spune Micula Vivoda. Din delegaţia Barbanei face parte şi primul Rumen, altul venind din Albona [56]). Nici unul dintre ei, însă, nu-i investit cu funcţia de „zupan", sau „judice", cum sunt mulţi din centrele arătate.

Abia mai târziu, la 1363, un alt Rumen se învredniceşte de conducerea Albonei, căci Dr. Lechner găseşte, la acea dată, că „judex" al oraşului amintit, pe un Andreas Ditrich Rumen [57]). Susţine cu acea ocazie că Rumen este egal cu Rumân şi-i întemeiat în afirmaţie, pentruca Italienii necunoscând sunetul *ă*, l-au transcris, la întâmplare, cu *e*, cum îl transcriu şi cu alte sunete. Dovezi stau numele Cherbune, Carlan, Stina, Manzol, Menzol, Minzol, în care *ă* este înlocuit prin *a*, *e* şi *i*, ba uneori şi prin *u*, ca în cazul celor două cisterne de pe insula Veglia, numite Fântâra şi caligrafiate odată *Fintira* şi a doua oră Funtura [58]):

Sunetul care a produs dificultăţi Italienilor, în transcriere, n' a fost numai *ă*, ci şi *oa*. La redarea lui fonetică s'a înregistrat aceeaşi nedumerire şi acelaş procedeu ca şi la *ă*, încât Floare se găseşte scris „*Floure*, moglie di Pellegrino de Cittanova [59])", iar Foaia, scris Foia, „Ser Nicolai *Foia* [60])".

Chestiunea care mai rămâne de clarificat în cuprinsul cuvân-

[51]) Ibidem, pg. 113.
[52]) Ibidem, pg. 110.
[53]) Ibidem, pg. 95.
[54]) Ibidem, pg. 100.
[55]) Ibidem, pg. 93.
[56]) Ibidem, pg. 49.
[57]) G. Vassilich, *Sui Rumeni nell'Istria*, pg. 226. Dr. Lechner aduce ca dovadă pentru prezenta Românilor în Istria nu numai cuvântul Rumân (Rumen), ci şi catun (cătun). Cum acest cuvânt se găseşte ca nume de localitate, în apropiere de Treviso, Lendinara, Gaffignana, Gimino, etc. (G. Vassilich, *Sui Rumeni nell'Istria*, pg. 226), deci în apropierea satelor care au trimis la hotărnicire reprezentanţi cu nume româneşti. Doctorul Lechner n'a greşit folosindu-se de asemenea premise, deşi-i lipsia un material documentar mai bogat.
[58]) Al. Procopovici, *Recenzii* în *Revista filologică*, II, pg. 200.
[59]) Don Angelo Marsich, *Regesto delle pergamene*, in *Arch. triest.*, 1882, pg. 289.
[60]) Prof. Luigi Morteani, *Notizie storiche della città di Pirano*, *Arch. triest.*, 1885—86, pg. 41—42.

tului Rumen, pentru a-l reintegra patrimoniului lexical românesc este cea a rotacismului [61]). D-l Sextil Puşcariu [62]), vorbind despre două localităţi istriene, una *Rumeni* „la Nord-West de staţia de tren Pinguente" şi a doua „Rumini, dela la Nord de Sdregna", afirmă că în ele „nu putem să vedem pe „Român" al nostru", căci „în gura Istrorămânilor trebuia să fie Rumăr". Prin urmare nici Rumenul Doctorului Lechner n'ar veni din lat. Romanum, ci poate dela slv. „rumen" (rumen la faţă), căci şi el ar trebui să aibă pe *n* final trecut în *r*, rotacismul fiind un fenomen general, specific istroromân.

Revăzând, însă, lista cuvintelor înregistrate până aici şi examinându-le din acest punct de vedere se poate constata că nici Cârlan, nici Stâna, nici Marginele şi nici Cărbunele nu cunosc rotacismul, deşi-s de origină latină. Aceste nu sunt singurele cuvinte lipsite de asemenea particularitate, căci în graiul Istrorămânilor circulă şi azi dublete, cu rotacism şi fără rotacism. Iată câteva exemple fără rotacism: „Am(ă)nat (târziu), sarcina, seminat, strin, mâniu, corune fortune, zinzira, jo tzin, jo, vin, vin (băutura), (la Irineo della Croce), jun (—ajun, post), l'in, galina, catun şi altele [63]).

Despre cuvintele din urmă d-l Sextil Puşcariu crede că sunt sau influenţe italiene, sau şi-au păstrat pe *n* printr'un fel de disimilare prohibitivă faţă de *r* precedent [64]). Explicaţia, însă e alta. Dubletele fără *n* intervocale trecut în *r* trebuie să se datoriască unui strat mai vechi românesc în Istria, care n'a cunoscut rotacismul. Rotacismul a fost adus în peninsulă abia mai târziu, nu dela început, iar numărul coloniştilor descinşi ulterior, copleşind pe cei veniţi în secolele trecute, a imprimat, acestora, şi particularităţile graiului lor.

Pe lângă cuvintele de origină latină din documentul dela 1325, în acelaş document se mai află şi altele, care, indiferent de ce rădăcină au, îşi tradează românitatea prin sufixe derivative cu *el: Pogorel* [65]), *Marinel* [66]), sau *ar: Sidar* [67]). sau prin articolul enclitic, cum e cazul lui *Barnol* [68]) (Bârnul). Noi nume, ale căror purtători par să

[61]) Asupra rotacismului istroromân, vezi Al. Procopovici. *Despre nazalizare şi rotacism* în *Analele Academiei*, Tom. XXX, ser. II, pg. 304.
[62]) Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne*, vol. II, pg. 31.
[63]) Ibidem, pg. 110.
[64]) Ibidem, ibidem.
[65]) C. De Franceschi, *Atto di cons.* pg. 106.
[66]) Ibidem, pg. 102.
[67]) Ibidem, pg. 91.
[68]) Ibidem, pg. 95.

fi fost Români, sunt *Bastian* din Finanona[69]), căci Bastian se întâlneşte şi azi pe malurile Arsei sub forma Bastianţichi. Asupra lui Mohor [70]) din Albona [71]) şi a lui Cosma [72]) aceleaşi rezerve de mai înainte, pentrucă după ele se pot ascunde şi Români şi străini.

Epuizându-se materialul actului dela 1325, de relevat mai e că acest act a fost disputat de istoricii italieni în înţelesul unei datări mai timpurii de cum îl arată indicaţia. P. Kandler şi Ljubic [73]) îl cred cu 50 de ani mai vechi decât stabileşte C. De Franceschi şi-l aşează în 1275, deci în secolul XIII. Indiferent dacă dreptatea înclină de partea lui P. Kandler, sau a lui C. De Franceschi, cert este că oamenii, pomeniţi cu ocazia hotărnicirei, aparţin secolului XIII şi nu XIV, căci actul spune că la demarcarea hotarelor şi la identificarea lor au fost utilizaţi bătrânii, care ştiau bine până unde se întindeau proprietăţile fiecărei comune şi nu tinerii luaţi la întâmplare. „Et di qui Signor Menardo cavalcando e le *vechi mostrando* el letera vera portando in man, la lezando qual fu scritta sopra li confini primi [74]", sau în altă parte: „De qui andorono innanzi *i vecchiardi* che erano stati scelti da tutti questi comuni tenendo în man la croce [75]). Aceştia desigur, au trăit în Istria cel puţin câteva decenii până la data hotărnicirei, încât chiar dacă actul ar fi totuşi din 1325, cum vrea C. De Franceschi, el nu exclude emigrări româneşti în stil mare în secolul XIII. Confirmarea lor vine şi din faptul că la începutul secolului al XIV nu numai regiunea Valdarsei posedă, în documentele ei, multe nume româneşti, ci întreaga Istrie.

Începând cu anul 1310, numele acestea străbat până'n pergamentele braşului Trieste, încât la acea dată un *Pasculo* (Pascu) se află trecut ca martor până în cea mai nordică parte a peninsulei, fără să se indice dacă e un nume de botez, sau unul de familie [76]). Tot ca martor, în aceleaşi documente, figurează şi „Pasculo del fu Zanino

---

[69]) Ibidem, pg. 91.

[70]) Alţi Mochor vin din Crisignana (*Atto din conf.* pg. 110), din Castelbona (pg. 111) şi din Pinguente (pg. 82). Pentru etin. cuv., Tiktin, *Wörterbuch*, pg. 100.

[71]) *Atto di conf.*, pg. 88—89.

[72]) Ibidem, ibidem.

[73]) C. De Franceschi, *Studio critico sull' istrumento della pretesa reambulazione di confini del 5 Maggio 1325* în *Società istriana di archeologia e storia patria*, 1885, pg. 177.

[74]) C. De Franceschi, *Atto di, conf.*, pg. 87.

[75]) Ibidem, pg. 83—84.

[76]) Don Angelo Marsich, *Regesto delle pergamene, în Arch. triest.*, pg. 1878—80, pg. 167.

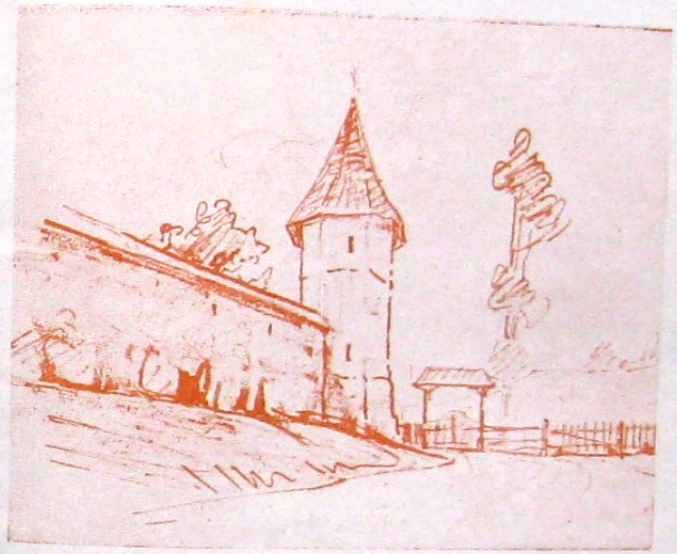

Ion Cârdei : La Vatra Moldovitei

de Salis", dela 1348 [77]), precum şi un alt Pasculo (la 1342), care nu mai are aceeaşi calitate, ci pe cea de cumpărător, pentrucă cumpără dela Mochor Prosinez două case [78]). Numele Pascu se întâlneşte apoi la 1373: Pascolo Getoldi [79]) şi la 1390, „mastro fabbro Pascolo [80]").

La 1368 nume important e cel al lui Toma *Chichio* [81]), căci în iscăliturile „dominiale" de pe actele de vânzare-cumpărare ale oraşului Trieste, el se menţine multă vreme, fiind considerat, ca nume românesc. Data proximă la care apare, din nou, un Chichio, este anul 1382, având ca pronume Ioan [82]). După „Iohanni Chichio" dela 1382 urmează, la 1387, Pascolo Chichio [83]), acesta amintind de Pascu Ciciu, cunoscut încă din 1329 dela Giuseppe Vassilich [84]) şi dela Attilio Tomaro [85]). Familia amintitului Pascu Ciuciu, pornind cu primii ani ai secolului XIV, îşi împrăştie numele in pergamentele veacurilor până la 1522, când nu mai interesează. Ultimul Pasculo Chichio dintre 1300 şi 1400 semnează într'un document triestin, datat cu 13 Decemvrie 1388 [86]).

---

77) Ibidem, ibidem, pg. 265.

78) Ibidem, ibidem, pg. 261.

79) Cavalli Jacopo, *Stipendiari della Republica rammentati nelle carti dell' archivio diplomatico di Trieste* in *Arch. triest.*, 1887, pg. 438.

80) Don Aug. Marsich, *Regesto delle pergamente*, Arch. triest., 1881—82, pg. 32.

81) Carlo Buttazani, *Nuove indagini sulla rivoluzione di Trieste del 1468*, Arch. triest., 1871—75, pg. 102.

82) Marsich, *Regesto delle pergamene, Arch. triest.*, 1869—70, pg. 269—70.

83) Ibidem, *Arch. triest., 1881—81*, pg. 26.

84) *Sul Rumeni dell' Istria*, pg. 227.

85) *La Vénètie julienne*, vol. I, pg. 344.

86) Don Aug. Marsish, *Regesto delle pergamente, Arch. triest.*, 1881—82, pg. 25—26. Cicii de după 1400 sun aceştia:

La 1420 — Pasculus Chichio, D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1881—82, pg. 307.

La 1426 — Giacomo Chichio D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1881—82, pg. 321.

La 1426 — Giacomo Chichio, D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1881—82, pag. 321.

La 1428 — Pasculus Chichio, D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1881—82.

La 1428 — Pascolo Chichio, D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1881—82, pg. 321.

La 1444 — Pasculo Chichio, „vicedominio". D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1882, pg. 203.

La 1434 — Pasculo Chichio, „testjmonjo". D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1882, pg. 203.

La 1435 — Pascolo Chichio, „vjcedominio". D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1882, pg. 203.

Ca nume românești de localități, tot în apropierea Triestului secolul XIV oferă, la 1329, o comună, numită *Cruciza* [87]) și tot acolo la 1339, trăiește un Tomaso, zis („detto") *Bach* [88]) (Baciu), iar la 1382, un Bartolomeo *Botez*. Cel din urmă, deși-i notar al Triestului [89]), semnează acte și în calitate de „vicedominio" al orașului [90]). Ceva mai devreme, la 1380, se întâlnește, în lista lui Cam. De Franceschi, un *Vacarol* (Văcarul) Iohanes de Arano [91]), după care se poate constata, încă odată, ocupația de pe vremi a Românilor descinși în Istria. Alte nume de origină românească, deduse după articulul substantival enclitic ar fi *Basandula* Zoioso din Castro di Momorani [92]), în compoziția căruia se poate recunoaște forma Sandul, apoi Cadole *Petrucolus* [93]) (Petruțul) și Franculo (Frâncul). Primul Francol apare la 1343 și se cheamă Manfredo Francollo [94]), iar ceilalți, la 1355 (Florio de Francolo [95]) și Francolo Monticulo [96])) și la 1370

La 1460 — Pascolo Chichio, „vicedominio", D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1883—84, pg. 116.

La 1462 — Govanni Chichio, „testimonio", D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1883—84, pg. 117.

La 1493 — Matteo Chichio, D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1883—84, pg. 142.

La 1493 — Giovanni Chichio, „testimonio", D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1883—84, pg. 142.

La 1516 — Tomaso Chichio, „testimonio", D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1884—85, pg. 14.

La 1521 — Tomaso Chichio, D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1884—85, pg. 15.

La 1522 — Atlante Chichio, D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1884—85, pg. 17.

[87]) D. A. Marsich, *Regesto*, Arch. triest., 1878—80, pg. 184. Pentru etim. cuv., Meyer Lübkre, Rom. etym. Wörterbuch, pg. 186.

[88]) Ibidem, ibidem, pg. 225. Ptr. etim. cuv., S. Pușcariu, *Studii istrorom.*, II, pg. 278.

[89]) G. Sardagna, *Ilustrasione di alcuni documenti militari veneziani reguardanti Trieste e l' Istria, Arch. triest.*, 1870—71, pg. 284. Pentru etim. cuv. botez, S. Pușcariu, *Etym. Wörterbuch*, pg. 18

[90]) D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest., 1869—70*, pg. 269—70.

[91]) C. De Franceschi, *La popolazione di Pola*, Arch. triest., 1908.

[92]) Ibidem, ibidem.

[93]) Ibidem, ibidem.

[94]) D. A. Marsich, *Regesto, Arch. triest.*, 1878—80, pg. 261.

[95]) Ibidem, ibidem, pg. 275.

[96]) Ibidem, *Arch. triest.*, 1881—82, pg. 31.

(Frangulo de Nigroponte [97]). Unele din numele amintite servesc ca nume de botez, iar altele, de familie. Menționarea lor s'a făcut și pentru motivul că un Francol din secolul XV face, la 1468, o revoluție în Trieste, cu care ocazie cronica goriziană îl trece cu numele de Tomaso Francol, iar celelalte — chiar și cea a lui Irineo della Croce — cu cel de Tomaso Chichio [98]). Se poate deduce de aici că Chichio servise lui Tomaso-Francol, dela 1468, drept porecla ce-i definea originea etnică și nu ca nume de familie propriu zis, încât chiar dacă Cicii, cunoscuta ramură românească din munții Carstului, își fac intrarea în Istria abia la 1463, ei au totuși nume identice cu cele întâlnite până acum în Trieste. În consecință și Francii din secolul XIV câștigă un considerent în plus pentru originea lor românească și pentru îndepărtatele lor legături de rudenie triestiană, indiferent de ce ranguri civile vor fi avut aceștia în orașul de pe litoralul Adriticei.

Exemplificările de nume românești, luate din regiunile Triestului și ale Polei, deși nu visează Valdarasa în mod direct, au totuși scopul de a demonstra că în secolul XIV pământul Istrei a fost bătătorit, în întregime, de Români și că aceștia s'au bucurat de o răspândire largă, pe întreg cuprinsul peninsului, nelimitându-se numai la întinderile de sub poalele Montelui Maggiore. Ulterior numărul lor a scăzut, datorită molimelor ce-au bântuit acele părți și a condițiilor de viață în care au fost puși să trăiască. Reîmprospătările întâmplate de-a lungul secolelor i-a susținut numai atâta vreme, cât a durat afluxul coloniștilor, sau cât acesta n'a adus populații de origină străină. De atunci înainte cei descinși pe peninsulă, în loc să se multiplice, merg, inevitabil, spre dispariție.

Ceea ce i-a determinat pe Români să se deplaseze din Balcani pe pământul Istriei, a fost, mai întâi, întemeierea imperiului bulgar, căci, „unind semințiile slave de acolo, Bulgarii înaintează tot mai mult spre Apus. Presiunea asupra aripei de Sud a Românilor de Nord-West deveni astfel tot mai puternică. Grupuri de Români se desfac de aici și se resfiră de-a lungul țărmului dalmatin și e hinterlandului [99]"), iar de pe coasta Dalmației trec în Istria. După presiunea bulgară menționată, Românii suferă apoi, în secolul XIII, o altă presiune din

---

[97]) G. D. Sardagna, *Ilustrazione di acuni documenti*, *Arch. triest.*, 1870—71, pg. 314.

[98]) Carlo Buttazzoni, *Nuove indagini*, *Arch. triest.*, 1871—75, 105.

[99]) Al. Procopovici, *Din istoria raporturilor noastre interdialectale în Dacoromania*, IV, pg. 64.

partea Tătarilor [100]), iar în secolul XIV o a treia, din cea a Turcilor [101]). Aceasta durează cel mai mult şi-i cea mai puternică. Datorită ei Istria se populează din nou cu braţe de muncă încât documentele vorbesc iar de colonişti români.

Dar dacă din acest punct de vedere regiunea de sub Monte Maggiore este bogată în informaţii, cea a Jeiănului are lipsuri vădite. Pentru dânsa secolul XIV posedă o singură localitate, Cruziza, amintită la anul 1329. Jeiănul apare mult mai târziu. Îl semnalează Doctorul Lechner, subliniind că documentele îl scot la lumină „per la prima volta" abia la 1465, când împreună cu el se aminteşte şi de *Mune* [102]). Laolaltă apar aceste două sate şi la 1510 când „Christofe Frangipani emplit Mune et Seiane sur les Caris des sujets marlaques; chassés par les Turcs [103])", iar mai pe urmă, în *Cronografia di Trieste* a lui Don Pietro Rossetti, Sheianne rămâne singur [104]), figurând aici ca supus, din punct de vedere bisericesc, parohiei din Ielsane.

De subliniat mai e că în vecinătatea Jeiănului existau, în acea vreme, trei comune cu nume româneşti, cum au fost *Cruchiza* [105]) (Crucita), *Berze* [106]) şi *Sarazie* (Sărăcie), ale căror biserici depindeau de parohia din Ternuova [107]). Alt nume ce-ar interesa, pentru motivul că se găseşte şi azi circulând printre locuitorii Jeiănului, este *Popovici* Toma [108]) dela 1633, căpetenia unor colonişti aşezaţi la Braicoviza, în apropiere de Jeian care îşi va fi împrăştiat, desigur, rudeniile şi în satul din munţii Carstului, rămas până astăzi românesc. De bună seama numele acestea şi purtătorii lor vor fi fost, pe vremi, mult mai numeroşi decât îi atestă izvoarele istorice, dar ele au dispărut fără să lase urme, pentrucă aşa au vrut împrejurările.

TRAIAN CANTEMIR

---

[100]) A. Tamaro, *La Vénétie julienne*, vol. I. pg. 344.
[101]) Ibidem. ibidem.
[102]) G. Vassilich, *Sui Rumeni dell' Istria*, pg. 226.
[103]) A. Tamaro, *La Vénétie*, vol. I, pg. 454.
[104]) Arch. triest., 1871—75, pg. 25.
[105]) Pentru etim. cuv., Meyer Lükne, *Rom. etym. Wörterbuch*, pg. 186.
[106]) Ptr. etim. cuv., Tiktin, Wörterbuch, pg. 160.
[107]) D. P. Rossetti, *Cronografia di Trieste*, *Arch. triest.*, 1871—75, pg. 25.
[108]) C. De Franceschi, *L' Istria*, pg. 366—67.

BALADĂ

Peste coama muntelui
Flautele vântului ...

Prin genuna basmelor
Aripa fantasmelor ...
. . . . . .

Pe sub ceruri de amiezi,
Prin frunzarul încâlcit,
Din castelul de granit
Abea urme de mai vezi.

Într'o noapte grea, pământul
A scrâşnit din măruntaie
Şi'n sclipiri şi vâlvătaie
I-a deschis şi lui mormântul.

Turnurile — grelele —
Au murit ca stelele ...

Craiul — tânăr Răsărit —
Sub sărutul albei ceţi
In ai vremilor pereţi
Ca un crin a'nmărmurit ...

Zăngănitu-i de armuri, —
Frunză moartă prin păduri ...

Zâmbetele — salbele —
S'au topit ca nalbele.

Nici un tropot de copite,
Nici nechezuri de sirepe.
Unde liniştea începe
Vine basmul pe sfârşite ...

Albia din văgăuni
Poartă urme de străbuni,

Flautele vântului
Peste coama muntelui ...

ADELINA I. CÂRDEI

TATA

Copil cu sufletul ca și o floare,
Flăcău cu ochii 'ntrebători de toate,
Bătrân de mână cu nepoți, nepoate,
Purtat-ai mândru pletele în soare.

Ale înțelepciunii tale izvoare
Și astăzi satu 'n seamă le socoate.
Nu ți-a fost frică de-ale vieții sloate
Și vorba ți-a fost zi de sărbătoare.

Tu toate le 'ndreptai cu mână blândă,
Căci drag ți-a fost și om și cal și albină.
Iți înfloreau măiestre gânduri somnul.

În viață munca nu ți-a fost osândă,
Luceferi ai știut să scoți din tină
Și ai murit încrezător în Domnul.

FRATELE CEL BUN

Privea senin în largul lumii rele
Cu sufletul încrezător în bine
Și brațele-i de soare arse, — fine, —
Le ostenea cu munci ades prea grele.

Se apucau urechea să-i înșele
Gângănii, broaște, cuci, sfinte jivine,
Privighitoarea cu-ale ei suspine. —
Iar el visa, zâmbea mereu la ele.

Purta în piept cununi de levănțică,
Pe buze crengi de vorbă înflorită . . .
Și și-a sfârșit cu bine traiul harnic.

Toiag mi-a fost în vârsta mea cea mică,
Mi-a arătat și lumea nezărită . . .
Să cânt din frunză m'a'nvățat zadarnic.

N. TCACIUC-ALBU

Cum scria Eminescu

(Adnotări la ediția Perpessicius)

Cunoașterea operelor lui Eminescu, în toată complexitatea lor *evolutivă*, tinde să ajungă la un punct culminant cu impozanta ediție a d-lui Perpessicius *(M. Eminescu: Opere. vol. I—II. Poezii tipărite în timpul vieții.* Ediție critică îngrijită de Perpessicius. Fundația regală pentru lit. și artă. vol. I 1939, vol. II, 1943).

Începând cu 1883, cu prima ediție îngrijită de Maiorescu și până astăzi, putem stabili câteva faze importante în lărgirea cunoștințelor despre opera lui Eminescu. Prima etapă *junimisto-maioresciană*, condusă de un estetism pur, s'a mărginit aproape numai la cunoașterea volumului publicat și analizat de Maiorescu. Acelaș estetism a fost criteriul conducător și al elevilor și continuatorilor lui Maiorescu, precum d-l I. Rădulescu-Pogoneanu, M. Dragomirescu și eleva lui, Constanța Marinescu, care au publicat sau au studiat „postumele".

O mai amplă cunoaștere a adus „Sămănătorul", cu cercetători ca I. Scurtu, Al. Hodoș, Il. Chendi, A. C. Cuza, care au dezgropat din manuscrisele dăruite de Maiorescu Academiei Române în 1902, atât proza literară și ziaristică, (ideile articolelor politice ale lui Eminescu sunt asemănătoare cu ideile conducătoare ale sămănătorismului lui N. Iorga, Aurel Popovici, etc.) cât și poeziile „postume". Cunoașterea în profunzime și 'n extensiune a *noului* Eminescu a mai fost promovată prin studiile și edițiile lui G. Bogdan-Duică și G. Ibrăileanu, fie că erau pentru sau împotriva așa numitelor „postume", cum era cazul cu acesta din urmă.

Ediția răbdător muncită (în curs de patru ani) și care e un mare progres față de cele anterioare, prin cercetarea metodică a variantelor, rămâne totuși cea a lui C. Botez, deși d-l Perpessicius o critică, în multe cazuri cu dreptate, dar desigur cu prea multă asprime. Nu ne îndoim că ediția d-lui Perpessicius este superioara din toate punctele de vedere ediției Botez, care nu ne prezintă vari-

antele în întregime, ci numai fragmentar, de aceea nu putem avea imaginea şi impresia completă a unei variante: desigur că ediţia Botez are multe lecţiuni şi datări greşite; cu toate acestea, nu trebuie să uităm că sistematizarea variantelor, atât de numeroase şi răvăşite prin manuscrise atât de disparate, deabia Botez a făcut-o. Nu uităm, de asemenea, enorma deosebire dintre ediţia Botez şi, — cu onorabilele excepţii ale ediţiilor Ibrăileanu şi Bogdan-Duică —, ediţiile anterioare, care se reeditau una pe alta, cu o cantitate din ce în ce mai mare de greşeli.

Ideea conducătoare a ediţiei Perpessicius e ca fiecare poezie tipărită în timpul vieţii lui Eminescu să fie însoţită, în *Note şi variante* de principalele variante, integral redate, pentru a avea imaginea totală a lor, pentru a putea urmări mai lesne fazele creaţiunii eminesciene, lucru pe care Botez nu-l făcuse decât rare ori. Totuşi, prea numeroasele variante ale unei poezii tipărite sunt şi ele reduse de d-l Perpessicius „la câteva tipuri principale", (I p. XXXVI) reproduse integral, iar în subsol se dau numai formele deosebitoare.

D-l Perpessicius menţine ordinea cronologică a poeziilor tipărite deci nu ca în ediţia Ibrăileanu, unde poeziile apărute în „Familia" sunt trecute la *Anexă*. În textul principal, d-l Perpessicius întrebuinţează (cu unele inconsecvente excepţii) ortografia Academiei, pe când Botez urma ortografia *Convorbirilor literare*. Dar ortografia *aparatului critic* „n'a socotit de cuviinţă să înlăture tot ceea ce în scrisul lui Eminescu poate să ilustreze o vârstă sau o preferinţă de epocă". (p. XXXV). D-l Perpessicius a recurs deci la un compromis: a căutat, în *aparatul critic*, să-l uşureze pe cetitor, reducând formele ortografice prea greoaie şi variate, dar păstrând şi anumite forme caracteristice epocei şi vârstei lui Eminescu. *Aparatul critic* însă e folosit mai mult de specialişti sau iniţiaţi, aşa că ortografia manuscriselor întocmai se putea păstra măcar în acest *aparat critic*, dacă în textul principal al poeziei ortografia s'a unificat, având-se în vedere uşurinţa pentru marele public. D-l Perpessicius a căutat să facă o ediţie şi pentru marele public şi pentru specialişti, ceea ce este extrem de dificil, mai ales pentru mulţumirea specialiştilor...

Superioritatea ediţiei Perpessicius faţă de cea a lui Botez, şi cu atât mai mult faţă de ale celorlalţi editori, o constitue mai ales aparatul critic din *Note şi variante* şi *Anexe*. (În vol. I, interesante sunt: *Submanuscrisul Elena*, *Submanuscrisul Marta* şi *Poemul Putnei*). Aceste note, variante şi anexe pun în discuţie atâtea probleme interesante, atâtea laturi necunoscute ale operei lui Eminescu, încât

orizontul cunoştinţelor noastre s'au lărgit neaşteptat de mult şi se vor lărgi şi mai mult atunci când vor apărea şi celelalte volume promise de d-l Perpessicius şi mai ales acela cu „Postumele" eminesciene. Ediţia Botez are şi ea un aparat critic cu Note şi variante, destul de voluminos, care însă nu conţine, de cele mai multe ori, decât o înregistrare a manuscriselor şi variantelor fragmentare, anevoie de urmărit chiar de un specialist. În orice caz, aparatul critic al d-lui Perpessicius ne duce cu gândul la o ediţie, în care fiecare operă a lui Eminescu să fie întovărăşită de un studiu sub toate raporturile, aşa cum au fost comentate, unilateral totuş, unele poezii de către G. Ibrăileanu sau din studiile buletinului „Mihai Eminescu" al d-lui Leca Morariu. Fiecare poezie cu studiul variantelor şi al stadiilor evolutive, cu studiul ei estetic, cu studiul versificaţiei, cu bibliografia, cu diferitele păreri ale cercetătorilor, cu atâtea şi atâtea probleme... Pentru fiecare operă o monografie, şi fiecare din ele să fie subsumată unui studiu amplu, de ansamblu. Dar asta n'ar mai necesita numai munca unui singur editor, ci a unei asociaţii de cercetători, aşa cum s'a făcut de exemplu în Franţa cu editarea operei lui Rabelais...

Una dintre numeroasele probleme puse de d-l Perpessicius, în legătură cu primele poezii ale lui Eminescu apărute în „Convorbiri literare", este felul cum l-au criticat pe poet adeversarii: „la patru ani după verdictul lui Titu Maiorescu, ce integrase Direcţiei Noui pe poetul *Epigonilor*, uimirea şi dezorientarea continue să alimenteze polemicele de presă", (I, 358). Se pune însă întrebarea: oare Eminescu, dacă n'ar fi fost încadrat de Maiorescu în Direcţia Nouă, n'ar fi fost criticat? Cauza criticilor adverse nu e numai „uimirea şi dezorientarea", nu numai spiritul de gaşcă, nu numai lipsa de obiectivitate înţelegătoare, nu numai duşmănia politică şi invidia, nu numai „nepriceperea şi zeflemeaua, pedanteria şi opacitatea", (I, 315, 317, etc.), ci sunt toate acestea, derivate din o altă cauză fundamentală: Deosebirea dintre două modalităţi de a cugeta şi a simţi, bazată pe două culturi deosebite: cultura franceză, de care era îmbibată marea majoritate a societăţii româneşti de pe vremea lui Eminescu, — cultură dela care plecase şi începătorul poet, dar pe care el o depăşise cu mult —, şi cultura germană care domina la corifeii *Junimii*.

Problema aceasta a criticelor aduse lui Eminescu poate forma însă o monografie întinsă şi inepuizabilă, cu concluzii surprinzătoare, căci mulţi l-au criticat pe poet, nu numai din ură ci şi din prea mare admiraţie. Şi nu întotdeauna cele mai nedrepte critice i-au fost aduse

de adversari... (v. și *Aurel Vasiliu: Eminescu, un mare neînțeles*, Cernăuți, 1940).

Ediția d-lui Perpessicius este importantă mai ales prin câmpul vast pe care îl lasă liber nenumăratelor sugestii; mai ales când toate volumele promise de d-sa vor fi apărut, deabia atunci se va putea porni la studiul serios, prin monografii speciale sau în priviri de ansamblu, al operei eminesciene.

Una din problemele care va trebui definitiv lămurită și pentru care d-l Perpessicius aduce multe sugestii e cea a paternității *Poemului Putnei*, care a fost împărțit în foi volante și citit de Eminescu la serbarea dela Putna (1871). T. V. Ștefanelli, care ni-a transmis acest poem, înclină a-l atribui lui Eminescu; rămân însă numai asemănările stilistice care să dovedească paternitatea acestuia. Câteva probe stilistice aduce d-l Perpessicius. Proba cea mai evidentă însă, credem noi că e întrebuințarea și'n acest poem a antitezelor, pe care le observase și T. Maiorescu încă din primele poezii apărute în *Convorbiri*, și care constituesc esența temperamentală a poetului nostru. Nici în *Poemul Putnei* nu lipsește antiteza între eroismul optimist, nationalist, din viitoarele lui articole politice, și oarecare melancolică tristețe a poeziilor lui. Alt argument al paternității lui Eminescu este simetrica alcătuire a acestui poem, cu repetarea la urmă a primei strofe, cum și muzicalitatea cu rezonante eminesciene, mai ales a strofelor ultime în care e vorba de clopotul *Buga* dela Putna. (501).

Dacă am vrea să fim și noi exigenți, așa cum d-l Perpessicius este față de editorii anteriori ai operei lui Eminescu, apoi ar trebui să semnalăm multele greșeli de tipar de care sufere mai ales volumul întâiu al ediției d-sale. Vom enumara, la întâmplare, numai două greșeli pe aceeași pagină: „Cu *cârpa*... bate de trei ori", în loc de *cârja*, sau *„măărilor"*, în loc de *mărilor* (I p. 455, v. 92). E drept că volumul II e mult superior din acest punct de vedere.

* * *

Nici în cel de al doilea volum nu sunt toate poeziile tipărite în timpul vieții poetului; deabia vol. III le va cuprinde pe toate, iar vol. IV va conține „Postumele", după cum ne spune editorul în «Prefața la volumul II». Tot aici d. Perpessicius ne mai mărturisește despre greșelile de tipar din vol. I, care ar fi: «nici prea multe, nici prea grave, dar oricum greșeli . . .» (p. VIII), din care corectează acum câteva, destul de grave, pe lângă acelea pe care le semnalam mai sus. Acest al doilea volum își precizează și-și circumscrie și mai

mult scopul: „să reconstitue pe etape cronologice și pe baza materialelor din manuscrise evoluția fiecărei poeme". (69) Totuși, uneori, mai puțin în acest volum de cât în primul, d. Perpessicius este nevoit să intre în desbaterile diferitor comentatori, pentru a clarifica diferite păreri contradictorii, atunci când manuscrisele îi ofereau noi clarificări și supoziții.

D. Perpessicius afirmă: „Ca și pentru *Călin* și *Luceafărul*, a căror origină nu poate fi pătrunsă fără cercetarea prototipurilor de esență populară, înțelegerea *Rugăciunii unui Dac* va câștiga de pe urma reconstituirii (ce se rezervă «Postumelor») cât mai fidele a *Gemenilor*. Se va putea atunci, prin confruntări de texte și date, surprinde mai ușor minutul când, închegându-se de sine, se întegrează poemului și după aceea minutul când se rupe, ca într'o creațiune a motivelor, din plasma comună". (III 70). Nu înțelegem logica pentru care motiv nu sunt studiate acum genetic legăturile dintre *Gemenii* și *Rugăciunea unui Dac*, cum și a celorlalte opere citate, și trebue să așteptăm apariția „Postumelor", care va fi abia în volumul al patrulea.

Cu atâta mai mult trebuia studiată acum, în acest volum, „postuma" *Gemenii*, cu cât ea e pusă în legătură nu numai cu „Rugăciunea unui Dac" dar și cu „Atât de fragedă", chiar de către d-l Perpessicius. (II, 87). De altfel d-sa ne dă o variantă din *Gemenii*, căria i s'au adaos versuri din „Atât de fragedă", dar asta numai „cu titlu de curiozitate sau de simplă indicație", cât despre alte variante, ele „se vor întâlni la capitolul respectiv din „Postume". (87)". Dar, de oarece „Postumele" stau la baza poeziilor tipărite de poet, mai logic ar fi fost a se tipări împreună, pentru a urmări mai științific evoluția până la forma definitivă. S'ar fi putut urmări mai limpede fuziunea diverselor concepții eminesciene și tot odată unitatea totalității operei poetului nostru, adică unitatea în varietatea tuturor manifestărilor sale. Viziunea concepției sale este de cele mai multe ori totală, globală: o viziune vastă, zbucnită spontan, exteriorizată la întâmplare, fără controlul autocriticei. Din aceasta s'au desprins apoi elementele, individualizându-se în opere mai mici, de sine stătătoare. Această concluzie reiese din totalitatea variantelor publicate de d-l Perpessicius în cele două volume apărute, cum și din unele mărturii ca acestea: „Această implicație de motive, proprie multora din poeme, în era lor primară mai ales, e o caracteristică a creației eminesciene". (88). Această concluzie o scoate d-l Perpessicius din analiza variantelor a două poezii: „Atât de fragedă" și „Ce s'alege

de noi" care, la început, (în ms. 2262, 30—32) „este de fapt plasma comună a două poezii [...] În acest concept elementele sunt încă în fierbere, unele motive ale întâiei poezii (d. p. *Pierdută vecinic pentru mine* și *A mele brațe în deșert)* fiind repartizate în cea de a doua, situație ce se menține și într'una din versiunile intermediare ale celei de a doua, (2254, 253 v. — 255)", (p. 88). Și cu toate aceste strânse legături între cele două poezii, totuș d-l Perpessicius ne spune că „postuma" *Ce s'alegea* va studia-o în vol. IV: „Cum poezia *Ce s'alegea* a devenit cu timpul, și grație multelor prefaceri la care a fost supusă, o postumă, se înțelege că toate stadiile și detaliile ei se rezervă acelui volum". (89) [1]). Deci trebie să mai așteptăm până atunci, iar în volumul postumelor, în mod fatal, vor trebui repetate toate discuțiile de aici, din acest volum II, cum și varianta comună cu *Atât de fragedă*. Deci, și unitatea de vedere asupra problemei, și evitarea repetițiilor și logica cereau ca și aceste variante să fie studiate acum și nu mai târziu.

Așa numitele „postume" fiind, în cea mai mare parte, materialul din care au fost extrase poeziile tipărite, pentru ca aceste poezii tipărite să fie deplin lămurite în felul cum au fost create, trebuia ca anexele să cuprindă și variantele „postumelor" din care ele au derivat. Căci a tot trimite pe cetitor la „Postumele" din vol. IV, pentru lămurirea deplină a poeziilor tipărite, înseamnă a-i îngreuia lucrul și a-l face să aștepte cine știe cât. Căci iată ce constatare face tot d-l Perpessicius, relativ la altă variantă a poeziei „Atât de fragedă", din mss.2278, 67—68+55 de prin 1876:..." cetitorul care tine să pătrundă adevărata atmosferă a acestui moment, liric, a cărui reconstituire integrală nu va putea fi întreprinsă decât odată cu tipărirea tuturor „Postumelor", cată să citească cel puțin: poema *Pierdută pentru mine, zimbind prin lume treci; Icoană și privaz, Gelozie etc.*, dintre „Postume", după aceea textul B3: *Tiștiit-ați comediantul*, B4. *O tăceți...* și desigur lista nu e epuizată". (91). În volumul de „postume" ar trebui însă publicate numai acele poezii ale căror temă nu au vreo legătură cu poeziile tipărite, adică sunt complet independente, restul postumelor trebuiau anexate poeziilor definitive. Idealul ar fi fost ca fiecare poezie să-și aibă monografia ei individuală, cu toate variantele și anexele din „postume", fără să mai fie nevoit cetitorul să

[1]) Căci d-l Perpessicius adaoga mai departe: „Aici o transcriem în forma originară și numai cu titlul documentar, pentru ca cetitorul să poată surprinde plasma comună". (89). Dar în *Postume* va fi nevoit s'o mai tipărească odată!

aștepte apariția „Postumelor" care, și atunci, vor îngreuia cercetarea și vor conține repetiții, în mod fatal.

Căci dacă d-l Perpessicius nu a înglobat în anexele la „Atât de fragedă" unele postume, care au totuș atât de mare legătură cu ea, nu înțelegem de ce a mai anexat aici „Comediantul" (mss. 2278, 58—61+63—65), care desigur că „interesează prin imixtiunea feluritelor motive, cari anticipează viitoare poeme, d. p. strofa 33—36 *(Au veni-le-va la preoți)* transmisă și *Despărțirei*, motivul Venerei Anadyomene ce se va întâlni în *Lasă-ți lumea...* sau atâtea din formele tranzitorii ale poeziei *Te duci*". (92). Postuma „Comediantul" putea foarte bine să fie înglobată la vol. IV al „Postumelor", căci legătura ei cu poezia „Atât de fragedă" este foarte redusă. Acelaș lucru se poate spune și despre *„O tăceți"*... (ms. 2262, 36 v.).

În schimb, în ms. 2279, „la filele 29—28 v. o versiune a postumei *De câte ori, iubito, mă uit în ochii tăi*, în care sunt topite elemente din poeziile *Te duci, Din valurile vremii* și *Atât de fragedă* (vezi aceasta la capitolul respectiv al „Postumelor"). „(p. 101) Deci, tot la postume, variante cu elemente din „Atât de fragedă"!

Aceeaș plasmă comună la mai multe poezii, constatată mai sus, o mai constată d-l Perpessicius și la grupul de trei sonete: „Afară-i toamnă...", „Sunt ani la mijloc..." și „Când însuși glasul...", (apărute tustrele în „Conv. Lit.", XIII, 7, 1 Oct. 1879), despre care d-sa spune: „Aceste constatări duc la concluzia că cele trei sonete alcătuesc o unitate, expresie a aceluiași moment psihologic, că ele purced din aceeași plasmă comună, în care elementele de detaliu erau, dintru început, nediferențiate". (119). Ceea ce, iarăși, ne duce la concluzia unei concepții globale și spontante, diferențierile și perfecționările venind odată cu stadiul autocritic.

Constatăm că o singură dată, după nenumărate critice, d-l Perpessicius găsește ocazia unei „prețioase constatări" a lui C. Botez, pe care s'o laude! (II, p. 118). Oricâte greșeli a făcut Botez în ediția sa, totuș trebue să se recunoască munca pe care el, cel dintâi, a depus-o pentru o editare științifică a poeziilor lui Eminescu, împreună cu toate variantele lor.

Unitatea concepției și operei eminesciene reiese și din altă concluzie a d-lui Perpessicius: „Implicațiile de teme, altoirile necurmate și împrumuturile de versuri, dela o versiune la alta, sunt legile elementare ale creației eminesciene".(126).

O caracteristică a creațiunii eminesciene este spontaneitatea primei manifestări poetice, pe care o constată și d-l Perpessicius la

„O, mamă...", insistând „asupra caracterului instantaneu al primei versiuni, subdatată: 1 Ianuarie 1880". (169). Iar despre acelaș manuscris, ne spune că „are toate caracterele unei improvizații, repede așternută pe hârtie, cum se poate observa din alăturatul facsimil, prețios atât pentru scrisul febril și multiplele ștersăturii operate cât și, mai ales, pentru data: 1 Ianuarie 1880". (170).

Unitatea în concepția mai multor opere eminesciene, deci vastitatea totului, o constată și d-l Perpessicius în *Scrisori:* „Publicate între Februarie și Septemvrie 1881, cele patru *Scrisori* alcătuesc, în opera lui Eminescu, o unitate, pe care poetul a gândit-o ca atare și în realitatea căreia a pus nenumărați ani de lucru". (172). Iar d-l D. Caracostea afirmă: „Ca într'o nebuloasă, cea mai veche dintre *Scrisori*, aceea care a devenit *Scrisoarea II*, cuprinde elementele din care au crescut tuspatru Scrisorile". („Simbolurile lui Em." Mem. Acad. Rom. 1939, p. 5). Și în ce privește fiecare *Scrisoare* se observă aceeaș unitate și conglomerare de inspirații variate din epoci deosebite, căci *Scrisoarea* I, din ms. 2282 „urcă... la anii de studențe ai Berlinului, într'o primă redacție autonomă, iar în fragmente ce au fost cu timpul utilizate și topite în compoziția ulterioară a *Scrisorii*, chiar la anii de studențe ai Vienei". (Perpessicius, II, 174).

Greutatea cea mai mare pe care a avut-o de întâmpinat d-l Perpessicius în descurcarea nenumăratelor manuscrise a fost, de sigur, aceea a stabilirii deosebirilor dintre *variante* și *postume*. Când o variantă încetează de a mai fi variantă și devine „postumă"? E greu de stabilit, căci multe postume au totuș legături cu variantele poeziilor tipărite chiar de Eminescu. (cf. de ex. II, 179). Explicația pe care o dă d-l Perpessicius la p. 188 este puțin convingătoare: „Să amintim, din nou, ca și la secțiunea I, că pasagii cu elemente fie cosmogonice, fie altminteri, se găsesc și'n alte poeme, pe care anume ediții (Botez, Mazilu) le-au înregistrat. Așa sunt de pildă postumele: *Ca o făclie, O stingă-se* publicate de Chendi, *Tablou și cadru* (tipărit de d-nii G. Călinescu și Al. Colorian), *Răsărit de lună*, etc. Se cuvine, cred, să observăm că poemele acestea sunt posterioare întâiului gând al tabloului cosmagonic din *Scrisoarea* I, că nu l-au înrâurit de fel, și că mai toate s'au cristalizat autonom. De aceea le rezervăm „Postumelor", la care cercetătorul e obligat să se adreseze, dacă voește să facă statistica aceluiași motiv sau să ispitească anume apropieri și concluzii". (II, 188). De ce însă să se distanteze atât de mult încercări cu motive asemănătoare, din epoci atât de apropiate? Numai pentru a face deosebire dintre *variante* și *postume*? Dar deosebirea aceasta

rămâne foarte puțin clarificată... Și totuși d-l Perpessicius, pe pagina imediat următoare celor afirmate mai sus (189), are secțiunea III cu titlul: *Versiuni autonome*, care, deși *autonome*, nu-s amânate pentru volumul *postumelor!* [2])

Interesantă pentru felul cum concepea Eminescu, în mod spontan, în versuri albe la început, este una din primele forme ale *Scrisorii* I, din 1873—4 (ms. 2258, 171—172 v.). De ex., alături de versuri spontane, fără punctuație, muzicale și cu aliterații, găsim și bucovinisme ca *neconștii:*

Duc a lor viață
Oglindă lină lumei d'imprejur
Ei trec neconștii lângă mari primejdii...

Iar următoarele versuri par ca o autocaracterizare:

Nefericiți cei cu voință mică
Și minte mare, căci sunt ca mimose
Căror atingerea-cea mai ușoară
Rănește sufletul lor în adânc. (p. 190—191 și 197).

Însă poetul își dă seama că fericirea se află în echilibrul clasic, în armonizarea tuturor funcțiunilor sufletești. De aceea el exclamă:

O armonie — tu ești fericirea [3]).

Interesantă pentru felul de a concepe al lui Eminescu este concluzia la care ajunge d-l Perpessicius despre „etapele sau vârstele unei opere, ce-și au fiecare o existență autonomă și pretind o reconstituire autonomă". (193). Deci fiecare variantă este de fapt o creație din nou, este o revenire a creației spontane, însă cu o doză de autocriticism mai accentuată.

Câteva asemănări între *Scrisoarea* I și unele articole din „Timpul", d-l Perpessicius le arată în note (p. 210—213), ceea ce denotă încă odată unitatea de concepție și temperamentală a gazetarului și poetului Eminescu.

Interesante adnotări ale d-lui Perpessicius sunt cele relative la *Scrisoarea* II, adunând din presa contemporană ecourile asupra *Ju-*

---

[2]) La fel cu versurile satirice în contra lui V. A. Ureche care, după cum însuși d-l Perpessicius recunoaște că: „s'ar fi cuvenit, poate, rezervat [capitolul V. A. Ureche] în întregime acelei secțiuni din „Postume", în care va figura și capitolul Petrino" (247), dar că, totuș, „am socotit util să anticipăm, tipărind aici, acest început de epopee eroi-comică..." (248). Desigur că, într'un material atât de vast și cu atâtea legături, e greu de făcut deosebire între *variante* și *postume*.

[3]) În ms. 2278, 36 v. — 45 este varianta: „În armonie numai se află fericire". (197).

iimei. Iată ce spunea Tache Ionescu (= Demetriu G. Ionescu) despre Eminescu, în „Spiritele anului 3000 (impresiuni de călătorie)", în *Revista Junimei* (1875): *„Eminescu...* Poet în suflet, dar fără formă, „aşa de puţin format", după cum zice însuşi panegiristul său, T. Maiorescu, încât se perde într'un caos de vorbe fără sens. Nefericirea lui a fost că niminia nu i-a spus ce-ar putea deveni. Unii, l-au ecalat cu nula; alţii, cu Alecsandri! Într'un cuvânt, sentimente frumoase chinuite în forme detestabile". (la Perpessicius, II, 223).

Interesantă e mărturia lui Eminescu dintr'o variantă a *Scrisorii* II (ms. 2260, 167):

Când adânc ştiam tot graiul dela Tissa pân la Nistru
Tot măgarul sta să-mi taie mutră gravă de magistru.
(la Perpessicius, II, 261) [4]).

Versuri ce trebuesc puse în legătură cu *Doina*. Despre legăturile tentaculare dintre *Scrisoarea* II şi articolele politice, d-l Perpessicius insistă în mai multe rânduri (ex. p. 260, 262 [5]).

Am putea afirma, bazaţi pe aceaste multiple corelaţii dintre diverse producţii eminesciene, că inspiraţia lui Eminescu este *tentaculară*. Temperamentul lui genial este ca un fluviu în continuă curgere, în care se revarsă mereu izvoare noi, pentru a-i îmbogăţi şi împrospăta tumultul inspiraţiei.

Despre spontaneitatea primelor variante ale *Scrisorii* III, d-l Perpessicius notează: „de altminteri substituirile au un caracter instantaneu, febril". (II, 296).

Despre legăturile dintre *Scrisoarea* IV şi *Diamantul Nordului*, d-l Perpessicius spune: *„Scrisoarea* a IV-a a primit într'însa aluviunile a nenumărate poeme şi fragmente mai dinainte încercate şi, în deosebi, pentru partea idilică a Scrisorii, toate sugestiile de cadru şi atmosferă din *Diamantul Nordului*". (II, 324). Tot astfel d-l Rădulescu-Pogoneanu „identifica [în 1902] în textul de mai jos, *Cum cântam odinioară*, sfârşitul *Scrisorii a IV-a*". (324). Iar în 1904, „Ion Scurtu

[4]) Într'altă variantă (ms. 2260, 150) versurile se prezintă sub forma:
Şi când scriem ca strămbunii dela Tissa pân'la Nistru
Să ne taie bărbierii mutra gravă de magistru? (p. 262).

[5]) Despre *legăturile tentaculare* ale *Scrisorii* III cu „Epistola către generalul Florescu" a lui Alecsandri, cu un articol al lui Slavici despre *Rossi*, cu fragmentul „Ce-ţi spun ei ţie, mamă" (ms. 2259, 184—185), în privinţa expresiei „hidoasa pocitură", d-l Perpessicius ne dă ample informaţii (II, 280—1). De asemenea despre legătura dintre *Scrisoarea* III şi S. Pl. Marian („Poezii populare române", Cernăuţi, 1875), cum şi „Curierul de Iaşi" (1 Sept. 1876: „Turcii şi diplomaţia europeană") v. II, 301.

Ion Cârdei : Autoportret

semnala, în manuscrisul poemului dramatic, *Bogdan-Dragoș*, prezența acelui cadru de basm, al castelului singuratic, în care se desfășoară idila *Scrisorii a IV-a*. Edițiile postumelor, ce s'au urmat, au descoperit alte punți de legătură cu poemul *Gemenilor*". (324). Deci, constatăm aceeaș inspirație tentaculară la Eminescu și aici, ca și în toate operele sale, atât în versuri, cât și în proză. Totuș aceste multiple legături dintre încercări deosebite nu trebuiau să-l ducă pe d-l D. R. Mazilu la următoarea concluzie exagerată: „Astfel au fost reunite fragmente din încercări poetice, alcătuite în diferite epoce, fie alăturându-se unul de altul, fie legându-se printr'un total de 21 de versuri nouă pentru a forma o variantă de 200 de versuri a unei noi poezii" (M. Eminescu, *Poezii și variante*, ed. D. R. Mazilu, p. 449). Este aceeaș concepție rațională în felul cum creea Eminescu, pe care am mai văzut-o și la alți cercetători. De aceea, cu bună dreptate, susține d-l Perpessicius că susținerile d-lui Mazilu „ar putea da o impresie falsă despre modul de lucru și despre autonomia formelor de creație la Eminescu pentru care orice amănunt, oricât de vechiu, e gândit din nou, spontan și numai în raport cu tiparul la care se aplică". (324). Putem deci socoti că fiecare variantă este o creație din nou.

In ce privește raportul dintre basmul lui Kunisch *(Das Mädchen im goldenen Garten)* și *Luceafărul*, d-l Perpessicius insistă: „Să nu se uite, o clipă, că punțile dela basm la *Luceafăr* sunt continuu frecventate". (372). Cu toate că pentru studiul evolutiv al *Luceafărului* este indispensabil să pornești dela textul lui Kunisch cum și dela variantele prelucrate de Eminescu, totuș d-l Perpessicius amână publicarea acestora în alt volum al „Poeziei populare", deși în alte ocaziuni a urmărit redarea cronologică și evolutivă a diverselor faze din creația fiecărei opere. După cum din tendința de a grupa „postumele" separat de „variantele" poeziilor tipărite d-l Perpessicius a renunțat la stabilirea unor corelații cu așa numitele postume, tot astfel acum renunță la stabilirea treptelor evolutive numai pentru a păstra intactă gruparea „poeziilor populare". Importante însă nu ar trebui să fie aceste grupări arbitrare a *postumelor* și a *poeziilor populare*, ci stabilirea evolutivă și cronologică a fiecărei creații.

Despre concepția globală a *Luceafărului*, cum și despre spontaneitatea și febrilitatea creației eminesciene în general, ne convingem din următoarea constatare a d-lui Perpessicius, vorbind de versiunea din ms. 2277, 132—141, unde găsim în: „vecinătatea părții întâia a poemului *[Luceafărul]*, care, aceea, purcede pe drumul organizării, nu

meroase crâmpeie din toate momentele părții a doua, ba chiar din finalul ce-i era prezent în totul, ca și în întreaga atmosferă, brouillonară, de atelier, a filelor respective din manuscris (un scris când febril și când caligrafic, versuri stinghere și lacunare, strofe anticipate, fie că le copiază fie că le desprinde înainte de vreme din memorie) — iată tot atâtea indicii că ne aflăm în prezența părții o doua". (374). Toate acestea ne redau atmosfera de febrilă creație a unuia din primele stadii ale *Luceafărului*. Tot aceeaș febrilitate o constată d-l Perpessicius și într'o altă variantă (ms. 2275 B, 39—66): „Scrisul și redactarea, febrile, marchează o etapă distinctă în viața poetului". (391).

Demn de remarcat este faptul că formularea teoretică a interpretării alegorice a *Luceafărului*, Eminescu o notează abia în ms. 2275 B, 56, de prin „a doua jumătate a anului 1881", deși primele versificări ale basmului lui Kunisch sunt din epoca Berlinului (1873—74). Deci faza raționalismului interpretativ și critic este destul de târzie.

Că într'adevăr basmul lui Kunisch și primele prelucrări ale lui Eminescu trebuiau puse alături cu variantele *Luceafărului*, ne îndeamnă nu numai faptul că cele din urmă sunt derivate din primele, dar și împrejurarea că chiar în variante târzii, aproape de forma definitivă, cum sunt acelea de după 10 Aprilie, 1882 (datată de Eminescu), mai găsim încă desnodământul basmului lui Kunisch:

Trăind porumbi împerechiați
O tinerețe toată [Viața voastră toată]
Un singur bine să n'aveți:
Să nu muriți de odată

Sau, întocmai finalul basmului:

„Fiți fericiți — cu glasu-i stins a spus —
Atât de fericiți, cât viața toată
Un *chin s'aveți:* **de-a nu muri de-odată!**„.
(La Perpessicius, II, 443)

Privind sumedenia de variante și copii din manuscrisele eminesciene, nu putem ajunge la alte concluzii decât acelea formulate de d-l Perpessicius (II, 444): „Ele desvăluie felul de lucru al poetului și infailibilul său spirit autocritic. Râvna de desăvârșire și demonul neastâmpărat al tuturor modurilor de expresie îl îndeamnă să are în toate direcțiile, să răstoarne bazdele, să inverseze ordinea, să frământe, într'un cuvânt, până la desfigurare, aluatul unora din strofe"...

***

Și acum, o concluzie generală despre munca titanică de creator a lui Eminescu, așa cum reiese din cele două volume apărute, și care se va accentua și în restul volumelor ce vor mai apare în ediția d-lui Perpessicius.

Poetul nostru n'a fost numai un geniu vulcanic, spontan creator de frumuseți, ci și răbdătorul modelator al unui imens material, din care numai o infimă parte a ajuns s'o desăvârșească. Eminescu avea planuri și concepții uriașe (n'avem de cât să ne gândim la acea *legendă a secolelor*, denumită de el *Diorama)* pe cari, din nenorocire, nu și le-a putut îndeplini decât în parte și fragmentar.

Admirația și atenția noastră se cade să se îndrepte nu numai spre ceea ce s'a păstrat în formă definitivă, dar tot atât de mult și spre ceea ce suntem siguri că ar fi putut să desăvârșească, dacă boala și moartea nu l-ar fi surprins în culmea maturității creatoare. Probele pentru anumite posibilități de creare, care nu s'au înfăptuit, le avem în aceste planuri și schițări rămase în miile de pagini ale manuscriselor, care vor forma, mai ales, conținutul volumelor viitoare ale ediției Perpessicius. Le așteptăm, siguri fiind că vor mai aduce încă multe și surprinzătoare revelații.

AUREL VASILIU

BLEIBE...

(O rămâi...)

„Bleib' bei mir, o, bitte, bleibe,
Denn ich liebe dich so sehr!
All dein innigstes Verlangen
Zu verstehn kann niemand mehr;

In dem dunkeln, kühlen Schatten
Scheinst du mir ein Prinz zu sein,
Der mit schwarz-vernünftgen Augen
Schaut ins Wasser tief hinein;

Hier, im Rauschen meiner Wellen
Und des hohen Grases Wehn,
Hörst vertraulich und bezaubert
Du die Hirschenherde gehn;

Sehe dich entzückt von Zauber
Flüsternd Worte mit Genuss,
Als im Spiegel meines Teiches
Dir erstreckst den blossen Fuss;

In den vollen Mond nun blickend
Und des Teiches roten Weiten
Scheinen dir so kurz die Jahre
Doch so lieb wie Ewigkeiten".

Schüttelnd wohl sein Laubgewölbe
Sprach zu mir gelind der Wald;
Liebewoll hört' ich sein Rufen
Und verliess ihn lachend bald.

Wollt' ich heute zurückkehren
Könnte ich ihn noch verstehn?
Wohin schwandst du schöne Kindheit
Mit dem Wald und deinem Wehn?

trad. de RADU BÂCU

NEVOIA

Haizaşul de tinichea depe casă şi hambare, bălţi de argint în bătaia soarelui. Stogurile de fân de după şură, câte două trei la un loc, babe groase, pântecoase adunate la sfat, iar pocliturile ticsite până sus cu snopi de pâne albă, turnuri de aur. Dintre frunzele ruginite ale pădureţului de must dela poartă, cumpăna fântânii cu prăjina găleţii aninată de vârf, deget rădicat piezîş spre cer, spune că belşug, fără voia Celui de Sus, nu se pomeneşte. Gardul grădinii şi al curţii, împletit din cununi de cepuri de brad lungi, subţiri, dar vânjoase, stresenit cu draniţă scurtă, e fără păreche în tot satul.

Până şi copii ştiu că aici locueşte Dumitru, chiaburul. Şi străinii, oricât de departe ar fi ei, gâcesc numai decât că în acareturile acestea îşi are salaşul un bogătaş.

Sătenii desculţi şi hitioni de li se văd oasele prin cămeşă, când le sar în ochi stropii de lumină depe acoperişurile lui Dumitru, apasă mai îndesat talpa goală pe prundul ascuţit al uliţii şi ţâşnesc cât colo, a ciudă, scuipatul printre dinti. Femeile cu traista pusă'n umăr ca'ntr'un cui şi cu secerea sau coşărcuţa de merinde în cotul braţului, aruncă ochii ca niste suliţi înveninate printre leaţurile porţii şi cotrobăesc la repezeală ograda plină de galiţi a lui Dumitru.

— Aista, drept să-ţi spun, are ce'ndopa; poate trăi cât Hâga, îşi descarcă una dintre ele năduhul.

— Nu purta grijă, fată hăi, că dumnealui ţine post negru; de zgârcit ce-i, îşi mănâncă şi untul depe pieptene, se răcoreşte alta.

— Lasă, măi femeie, că bun îi Dumnezeu, oftează vecina, rădicându-şi ochii de oaie gălbăgită spre cer, s'a răsturna şi el într'o zi mare şi de vreme, ca o răchită scorburoasă.

— Bine zici, întăreşte alta, că Ioniţă, feciorăşul lui, e un târâiebrău şi-un pierde vreme, cum nu se mai găseşte altul în şepte sate.

— Dumnezeu, tot face el într'un fel dreptate, nu dă toate bunătăţile unui singur om, dondăneşte cumătra.

— Adevărat vorbești, că Dumitru, de prășit, de cosit, plătește. De dus la moară, servitor; de adus lemne din pădure, hargat; doar comanda de-o ține'n capul lui, în colo, tot cu străini se'ncunjură.

— Un sfânt ți-a ieșit din gură, adevărește ascuțit vecina, că Ioniță, un flușturatic, numai de cheltuit și de irosit îi bun.

— Banii strângătorului în mâna cheltuitorului, de cându-i lumea și pace bună, încheie vorba femeile.

Și multe alte răutăți sboară cu plăcere din gura oamenilor năcăjiți peste poarta lui Dumitru. Uită însă unii oameni că averea n'o aduce nici odată apa și nu voesc să priceapă nici în ruptul capului că munca brațelor fără conducerea minții, de cele mai multe ori e stearpă, lipsită de roade, pentrucă unde nu-i cap, e vai de picioare.

C'un cuvânt, casa omului, casa melcului. Melc de soi, scoică minunată; om netrebnic, vorba cântecului: nu-i nimică la bordei, numai putregai de tei.

Dumitru-și poartă toată avuția'n suflet. O are'naintea ochilor întreagă, în orice clipă. Îi stă'n față limpede ca o jucărie'ntinsă pe masă. Îi vede clar lipsurile, îi simțește cu durere trebuințele, îi împlinește imediat neajunsurile, nu numai cu brațele lui, dar, foarte adesea, cu mâni străine, conduse însă și supraveghiate de capul său de gospodar, prea bine știind că'n nădejdea slugii, dai de fundul pungii.

Sărăntocii, însă, care-l pizmuesc, trântorii care-i poartă Sâmbetele, descultii și desbrăcații care păzesc pomenele și praznicele, fluișcarii care rod pragul crâșmei, nici nu bănuesc ce bătălie crâncenă duce Dumitru cu vrășmașii văzuți și nevăzuți ai gospodăriei. Vara, secета nu-l lasă să doarmă, iarna, gerurile uscate, care-i ucid semănăturile, îi toarnă fiere'n bucate. Toamna, bolișteа'n vite îi întunecă zilele, ploile, care-i putrezesc holdele secerate, îi acresc viața. Prășitul și cositul la vreme nu-i îngăduesc să se'mbrace ca lumea; doar cu mare greu de se fură și el din când în când la o sfântă biserică, unde-și are strana între cei dintâi epitropi.

Și vânzoleala aceasta îl fierbe pe Dumitru încă din tinerețele sale. Câmpurile, casa, acareturile, livada și vitele de rasă sânt semnul și pecetea răsărite din trânta sângeroasă cu necazurile fără sfârșit, pe care acuma le-a'mblânzit și le-a'nhămat la gospodăria sa. Din luptă, Dumitru s'a ales nu numai cu sălașul său de om înstărit, dar și cu dorința aprigă, ascunsă'n miezul inimii, ca unicul său fiu, Ioniță, să fie scutit pentru totdeauna de războiul ce se cere dus zilnic cu dușmanii de moarte ai oricărui lucru omenesc frumos și de folos.

De aceea băiatul chiaburului a crescut ca un miel care suge la

două oi. S'a rădicat ca o floare'n fereastră, nu l-a atins nici măcar vântul. S'a'nzdrăvenit ca un mânz de sămânță. Sburdălnicia și jucăriile au fost pânea lui cea deapururea. Pentru părintele său însă, rămas de timpuriu văduv, fiecare cuvințel al băiatului a fost poruncă dumnezească, fiecare scâncet, alarmă, fiecare mișcare, primejdie.

Ioniță acuma-i băietănaș. Sub nas îi încrețește puful. Își pune năgheran la pălărie și-și încinge mijlocul cu brâu ales. De sărbători, se'ncalță cu ciobote crețe. Viața lui are două aripi: una, mâncare bună și la orice timp; alta, scripcari și joc cu fete și băieți de seama lui. Livada părintească, drumul împărătesc, cărările'n luncă la scăldat, plaiul în pădure după mure, ulița și sala de joc din sat, lui i se par toate totuna: locuri foarte frumoase, făcute de Dumnezeu, anume pentru ca să se bucure și să se veselească.

Tatăl său, îl mai îndeamnă la sapă, la plug, la pădure, dar Ioniță își plătește urechea zicând că nu știe, că nu se pricepe și că n'a făcut încă așa ceva.

Chiaburul, simțind cam încotro merg treburile și înspăimântat de norocul gospodăriei, și-a luat, într'o dimineață de toamnă, băiatul din scurt și, mai în sagă, mai într'adins, îi zice:

— Dragul meu fecioraș! Oaia care nu dă nici lapte, nici lână, vine tăietă. Mărul care nu face decât umbră, vine aruncat în foc. Dar omul care umblă tot timpul handra de ici colo și din mânile căruia nu iese nici un lucru de hasnă, oare cu el ce se'ntâmplă?

Băiatul, om de viță, n'a întors vorba. A înțeles cuvântul părintesc și a rămas smerit pe scaun.

— Vezi, dragul tatii, lungește Dumitru vorba, hargații, doi la culeș păpușoi; doi la strâns barabule, iar cel mai mic e cu vitele în țarină, și noi, pe lângă vatră; la trunchiu, nici un lemn, ca la casă pustie.

Feciorașul, molcom, cu ochii'n pământ, ca un vinovat.

— De aceea, zice tatăl mai departe, înjugă boii la car, treci apa și du-te peste Vale și adă un car de lemne.

— Cunosc drumul în pădure, sare băiatul ca slobozit din cătușă. c'am fost as'vară cu niște prieteni după fragi, și m'aș duce bucuros după lemne, dar nu prea știu să'ncarc și mă tem că n'oiu putea coborî carul la vale.

— N'ai nici o grijă, îl încurăiează bătrânul. Dacă ți s'ar întâmpla ceva, Doamne ferește, strigă Nevoia să-ți ajute, pentrucă, s'o știi dela mine, Nevoia-și are casa lângă hârtoapele din pădure.

Băietanul, nici una, nici două, înjugă sprinten boii, își pune pă-

laria cu magheran pe-o ureche și: hăis Brezilă, cea Rotilă, cu carul după lemne în pădure.

O ia deadreptul prin țarină, trece Moldova pe-o țurană, urcă'n pădure pe un drum priporos și hotropos, de s'au făcut și el dar și juncanii pic de apă. I se bătea inima'n piept, de să sboare afară, nu alta. Își șterge fruntea cu poala cămeșii, dejugă boii, le pune dinainte un braț de otavă să mai turistească, și el s'apucă să'ncarce sdravăn un car de lodbe una și una. Iaraș își bicește obrazul cu mâneca și apoi își aruncă privirea peste copaci, peste țarini, peste apă, peste lunci. Pe sub frunzele ca de catifea roșă de pe creanga unui făgan gros cât un știubeiu își vede departe, pe coastă, în fața soarelui, satul înhobotat într'o păioară subțire de ceață albăstrie. În mijlocul comunei, rândul întunecat de brazi. La poala lor, mică și vânătă ca o broască, biserica. Mai la margine, un ciob strălucitor de oglindă, haizașul casei părintești.

— De m'aș vedea mai de grabă-acasă, oftează băiatul.

Își dă apoi pălăria pe ceafă, înjugă boulenii și-o pornește cu carul încetișor la vale. Drumul, ca drumul de pădure: dintr'un iezăr ies roțile și'n altul se bagă. Numai bine trec roțile de dinainte peste un pietroi, și cele din urmă se și'ncurcă'n niște rădăcini cu mii de mustăți. Și carul se hurducă din toate'nchieturile, parcă clocotește. Lemnele năzuesc să sară din coș și s'o ieie la fugă pe coastă, unul după altul, ca mieii primăvara. Feciorașul nu prea știe mâna boii și de sfială-i curg sudorile gârlă. Dup'o bucată de vreme, iată și Balcoaia: părâul săltăreț rătează drumul deacurmezișul. Malurile lui de piatră ascuțită fac o văgăună adâncă și'ngustă numai de un pas voinicesc. Roțile de dinainte coboară cu băgare de seamă în albia apei și, opitindu-se boii să scoată carul din părâu, ies repede pe malul dimpotrivă, dar, în acelaș timp, cele de dinapoi cad cu greutate, ca de pe prag, în groapă. O pârâitură aspră, de parcă cineva ar fi frânt în genuncli un mănunchi de vreascuri uscate, scapără pe neașteptate în urechea băiatului. Boii opresc scurt ca din bici. Feciorul se uită speriat la carul lăsat tam-nesam într'o parte: roata din stânga, grămadă'n baltă. Spițele și ciolanii, un braț de vergele zdrelite; butucul, crăpat în trei; șina și bucșa, turtite, mai la o parte. Băietanului i se face negru'naintea ochilor. Se apropie de car, pune mâna pe drăghinar. Vrea să ridice coșul. Carul, greu, lut nu alta.

— Am pus'o de mămăligă, gândește omul și se scarpină în cap.

Dup'o clipă însă, băietanul se'mbărbătează, își pune mânile'n șold și se uită'n dreapta, în stânga, în toate părțile: tulpini de fag

netede ca obrazul, tulpini de brad, zgrunzuroase și roșcate, de mesteacăn, albe și drepte ca niște lumânări. Printre ele, jos, ierigi, cozi de cucoș, pipirig, smeuriș; ba'ntr'o poeniță, o ciurdă de bureți, toți într'un picior, cafenii, roși, vineți, curat umbrelute de domnișoara. Sus, deasupra, vântul amesteca domol frunzișul, cum e murea, al fagilor cu cel de aur al mestecinilor și cu buratecul cetinelor.

— Frumos, își spune flăcăul, dar ce-mi ajută mie acuma podoaba pădurii, că soarele cumpenește spre sfințit, și eu poposesc de sufletul lui Scaraoțchi, aici pe malul blestemat al Balcoii.

Deodată-i fulgeră prin minte vorbele tătâne-său. Se urcă fuguța pe un delusor, mai în lumină. Boii rumegă. Și-au luat nădejdea de a mai scoate carul din hop. Băiatul înciudat, își umple pieptul cu aer și începe a striga cât îl ține gura:

— Nevoie ! !

Nevoia însă, în loc să răsară tiptil din rămurișul sehelbei și să se înfățișeze poponeț înaintea feciorului, voinică și frumoasă, ca să-l povățuiască și să-i dea o mână de ajutor la necaz, își cântă numele, nepăsătoare ca un cuc, odată chiar din pietrele depe coasta de alături, a doua oară, după câteva clipite, din Părâul cu ciungi și a treia oară, mai slab, tocmai din vârful muntelui, din Poiana Ivalănii.

Băiatul nu se dă bătut, își strânge puterile și mai strigă odată, din baierele inimii, cu toată nădejdea:

— Nevoie! Nevoie!

Dealurile, stâncile, luminișurile, îl îngână și acuma curat în același chip ca și mai înainte.

Feciorul, simțindu-se batjocurit și, mânios crită pe Nevoie, înșfacă toporul și taie un carpenas de lângă drum. Îl curăță de crengi și-l așează alături de car. Descarcă apoi lemnele din coș și s'apucă de lucru. Mai întâi, partea mai groasă a drucului, jos o teșește, iar deasupra, la vreo trei coți mai sus, îi face o crestătură. Drucul, meșterit astfel, îl vâră sub capătul osiei stingher de roată, pe care-l culcă'n crestătură și-l leagă apoi strâns de druc, cu lanțul. Lucru sleit. Drucul s'a făcut acuma un fel de talpă de sanie și ține locul roții celei adormite'n părâu. Partea mai subțire a rudei, o așază după leuca de dinainte, pe draghinar și, cu funia luată din coarnele boilor, o îngemănează c'o spetează a trăsurii. Carul, ferecat cum nu se poate mai bine, se scoală, cum s'ar zice'n picioare. Băietul încarcă repede lemnele la loc în coș, le cetlueste'n lege ca să nu fugă din car, pune peste ele rămășițele de surcele și de fier vechiu ale roții și pornește încetinel spre sat.

Intr'un târziu, noaptea, pe-o lună ca ziua, băietul cu carul în trei roți deschide poarta ograzii, acasă. Tatăl său, când aude scârțâitul porții, sare fript depe laiță și iese afară să-și întâmpine odorul, pentrucă acuma credea că nu se mai întoarce teafăr din pădure și-și făcea fel de fel de mustrări că l-a trimis singur după lemne. Când colo, să nu-l cunoască. Cămeșa numai glod, numai dohot. Fața mânjită cu lut, cu rășină. Părul ciufulit, de parcă s'a bătut cu cineva, îi curge'n ochi.

Băietanul, cum îl vede pe bătrân, foc la el cu gura:

— Tătucă, drumul la lemne, tot un sorb, tot o stâncă. Când să trec Balcaia, s'a sfărâmat o roată, ca din trăsnet. Mai mare mi-a fost spaima. Am rămas ca un pui de bogdaproste. Mi-a venit în minte sfatul dumitale. Am strigat Nevoia până am răgușit. Din toate dealurile, din toate pietrele m'a'ngânat afurisita; da de venit să-mi ajute, nici vorbă! Ca să nu rămân de rușine, m'am apucat singur de-am tăiat un druc de carpen. L-am băgat pe sub capătul osiei rămas văduvoi și l-am priponit strașnic cu lanțul; apoi l-am silit să care capătul în spinare, în locul roții becisnice care mi-a pricinuit atâta bătaie de cap. Și așa, încet și pe hodină, ca dracul pe rădăcină, am sosit cu lemnele acasă.

— Da cine te-a învățat să faci una ca asta, îl întreabă plin de mândrie și voie bună, tatăl său.

— Eu din capul meu, da cine să mă'nvețe, răspunde băiatul bosumflat peste măsură.

— Ei, bată-te să te bată! Vină'ncoace să te pup, zice Dumitru, îmbrățișându-și copilul. Și-l sărută cu lacrimi de fericire pe amândoi obrajii, mânjiți așa cum erau cu glod și cu rășină.

Apoi hotărește cu glas mare:

— Asta-i Nevoia, bre! Ea-i cel mai desăvârșit învățător. Dacă nici ea nu te'nvață minte, apoi să știi că'n viață niciodată n'ai ce vinde!

Și din sara asta, Dumitru a'nceput să doarmă mai cu hodină, să mănânce mai cu nădejde...

PROCOPIE JITARIU

EVOCARE TRISTĂ

Pe pajiștea verilor, anii
Se sting în amurguri de lună;
Pe masa pământului sună
Și-și număr avarii toți banii.

Când norii cu umbre fugare
Sărută țărâna pe frunte
Tristețea alunecă punte
Să-și curme durerea în zare.

Prin iarba'n florită, orbiții
Se'ndeamnă la praznicul verii;
Rămân doar în cântecul serii
Truditi mei pași, obosiții.

LEON ȘANDRU

SPOVEDANIE

Povestea asta banală pe uni-i sfințește.
Ingenunchează frate — vin din rugăciune
Fiece vers, inima mea, cu sânge-l hrănește.

De dimineață, soră rimă sdrențuită,
Pluguri de argint îți ară fruntea
Cu graiul sfintilor, în strofa hulită.

Cresc furtunile flămânde la amiază
Cântec tânăr — aur peste veac,
Prietenia verbelor aici te așează.

Sub seară, cuvântul îți cioplește — troiță
Frate și duhovnic în tristeți și evlavii,
Si străjue'n preajma-i, poema domniță.

GEORGE TODORAN

DEPĂRTARE

Cât de înalți acești munți de rugină!
Și toamna urcă'n ei uscăciuni de lumină,
Cum îi arde soarele și îi doboară,
Câte amurguri peste ei presară!

Sufletul meu, continent pustiu,
Bântuit de uragan violet, ruginiu,
De câte ori a plâns lângă stâncă,
Poate că și acum să mai plângă încă.

Inima mea, insulă de corali însângerați,
Cum se'mbată cu tristetea sorilor depărtați!
Numai oceanul cerului albastru, de soare,
Bântuit de furtună, mă doare, mă doare.

Și acum când întunericul prinde lumină,
Cât de mărunți ne par acești munți de rugă!
Câți arbori cerșetori stau la colțuri de drum,
Întinzând ramurile goale, mâini albe de fum!

TUDOR P. STOICA

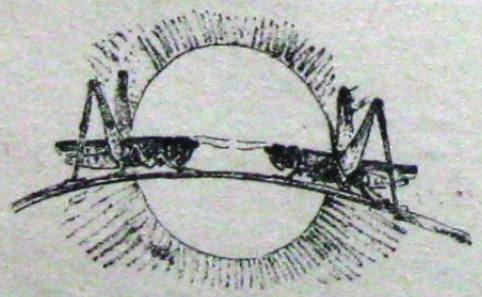

EAN ȘI EANU

E vorba de numele proprii in *ean* și *eanu*. Moldova, Moldova cea încă nealterată (Bucovina, Basarabia și Moldovenii cei nemolipsiți de școală) ne păstrează formele nearticulate, deci fără *u: Cernăuțean, Hotincean, Prelipcean, Sorocean, Sucevan, Turturean.* Distinsul publicist dela Chișinău, Părintele Paul Mihail(ovici) îmi atestează pentru Basarabia nume ca: *Lipcan, Luțcan, Sorocean.* Ca și celelalte nume proprii nearticulate: *Berari, Butnari, Morari* — la fel in Bucovina și'n Basarabia. Același Paul Mihail îmi confirmă pentru Cornova-Orhei (Basarabia) numele: *Morari, Varzari.* Deci: *Morari* — sprinten, în numai 2 silabe și cu acel atât de specific *i* scurt român, pe care mulți dintre ne-Români nici nu-l prea pot rosti; numai ce-i auzi cu: *Burdujeni, Bucuresti* — în 4 silabe!

In cealaltă Moldovă — firește — uniforma oficială a și biruit — cu nume ca: *Kirileanu, Sadoveanu, Teodoreanu.* Și e fatal și inevitabil ca molima uniformei să se lățească tot mai mult.

Până ce însă, și'n acest registru al limbii, să se producă monotonia uniformei, — câteva considerații.

Două paralele în limbă înseamnă de obicei două variante, două nuanțe. Care așadar o fi deosebirea între *Prelipcean* și *Prelipceanu?*

Mai întâi o deosebire oarecum numai formală: *Prelipcean* = 3 silabe față de *Prelipceanu* = *4* silabe. Iar polisilabismul cam zdruncină viabilitatea cuvintelor (= cuvintele de prea multe silabe nu prea sunt trainice; lesne se demodează). Cele mai trainice se pare c'ar fi cuvintele de 2 silabe. Așadar mai scurtul *Sorocean* e mai sprinten, mai tineresc, mai plin de vlagă decât mai lăbărțatul *Soroceanu*...

A doua, mult mai vajnică deosebire, e de ordin semantic (= de înțeles), — la sesizarea căreia ajungem prin următoarea paralelă analogică. Ne dăm mai ușor seama de ce deosebire este între expresii ca: *Scriitori bucovineni* (nearticulat) și *Scriitorii bucovineni* (articulat). „Scriitori bucovineni" se traduce cu: o seamă, o parte, câțiva numai dintre scriitorii Bucovinei; exprimă deci un cuprins mai modest, mai nepretențios. Pe când „Scriitorii bucovineni" va să însemne mult mai importantă, mai pretențioasă realitate: toți scriitorii Bucovinei. Prin analogie, același poate fi raportul dintre *Prelipcean* = un oarecare nearătos, modest, umil-cuviincios Prelipcean — și *Prelipceanu* = acel bine-știut, mult-văzut, insinuant Prelipceanu.

Distincție a nuanțelor care cam merge paralel cu temperamentul

rasial al Moldoveanului față de Muntean. Deoparte: blajina omenie moldoveană, foarte înclinată reveriei, — de alta: treaza isteţime munteană, foarte binevenită îndeletnicilor dominante... O spune, cam la fel, undeva şi G. Ibrăileanu.

Istoriceşte rămâne să mai precizăm că'n „Dacia literară", Ediţia a doua, 1859 un Mihail Kogălnicean semnează de *9 ori* fără u: *Kogâlnicean* în foaia de titlu (de 2 ori), *Kogălnicean* în pag. 318 şi de 2 din aceeaşi *Scară;* — şi numai de 7 ori cu *u: Kogălniceanu* în portretul din fruntea volumului şi 'n pag. 215 şi 224, *Kogâlniceanu* în pag. XII şi *Kogalniceanu* în pag. 43, 139 şi 160.

Ne întrebăm apoi de nu cumva această muntenească predilecţie de-a articula *(Bolintineanu, Câmpineanu, Sihleanu)* o fi promovat în Muntenia şi prelungirea (menţinerea) altei particulare articulări: a arhaicului stadiu *ăla marele, ăla micu...*

In concluzie: Cine mai are norocul de a se chema cu un nume moldovenesc nearticulat *(Ieşan, Prelipcean, Morari* — ortografiat *Morariu)* — bucure-se — 1) de scurtenia şi sprintenia; 2) de superioara semantică etică a numelui său.....

LECA MORARI

Folklor

Hai, cucoană, la primblare,
Tu'n faiton şi eu călare;
Tu'n faiton de rugojină,
Eu, călare pe-o prăjină

din *Mămăliga*, jud. *Hotin*
culeş de *T. PLOP*

Pe urmele vremii

† **I. Simionescu.** — Din lumea zbuciumărilor eroice de acum, a pornit spre împărăţia veşniciei celor drepţi cel mai neaoş moldovan, patriarh al ştiinţei româneşti şi preşedinte al Academiei, I. Simionescu. E cea din urmă explorare a misterului marelui necunoscut pentru acest neobosit excursionist, cercetător al sublinului ţării sale. El care a cutreerat toate oraşele din România toţi munţii noştri, a drumeţit dealungul apelor mari ale ţării, a rătăcit prin pădurile noastre; el care cunoştea toată flora şi faima coclaurilor noastre, el care cunoştea taine ascunse în inima pământului, a plecat acum să cerceteze taine mai înalte, pe care le vom explora inexorabil cu toţii, dar despre care nimeni nu poate spune cuvântul suprem.

Geograf, geolog, antropolog, botanist, zoolog, multiplu cercetător mai ales al realităţilor ţării sale pe care a iubit-o mai presus de orice, I. Simionescu a ştiut să-şi aşeziască frumos în cuvinte simţimintele sale, pentru a ne comunica şi nouă, celor mulţi, tainele şi frumuseţile celor ştiute şi văzute numai de dânsul. Căci I. Simionescu a ştiut să lepede povara pedantismului savant şi să-şi exprime în fraze fluide gândurile şi simţirile în faţa realităţilor pe care a putut să le şi contemple, nu numai să le cântărească rece, cu ochiul omului de ştiinţă.

Şi pentru aceasta se cade ca, alături de ştiinţa românească, şi literatura noastră să-i păstreze o amintire luminoasă.

Aurel Vasiliu

*

Adunarea generală a Societăţii pentru cultură se va ţine la 5 Martie la Cernăuţi. Adunarea generală a Societăţii pentru cultură interesează întreaga colectivitate românească din Bucovina, pentrucă ea este, de 80 de ani încoace, întâlnirea anuală în care s'au cumpenit stări de lucruri şi nădejdi de viitor ale acestei colectivităţi.

Secţia din Storojinet a Societăţii pentru cultură se dovedeşte a fi una dintre cele mai harnice. Am primit de curând, la redacţie, „Foaia Plugarilor Storojineţeni", organ al Camerei de agricultură de acolo, redactat în colaborare cu secţia amintită. Această „foaie" ţărănească, e o revistă în toată forma, prezentată foarte urban, dar scrisă, aşa cum trebuie, plugăreşte. D-nii proi. Vasile Bota şi ing. I. Resmeriţă, cari o redactează, au mai sporit numărul realizărilor oamenilor de bine strânşi în jurul secţiei storojineţene, cu încă una.

*

Ialomiţenii din capitală au ţinut zilele trecute adunarea lor generală, la care, — după spusa gazetelor, — s'au discutat o serie de probleme specifice regiunii, la a căror soluţionare ialomiţenii bucureşteni s'au simţit datori a pune umărul.

Cu acest prilej ne-am adus aminte că nostalgia locurilor natale este o boală de care par a suferi foarte puţini dintre bucovinenii exportaţi la Bucureşti. Firească străduinţa izolată a unora dintre aceştia se cuvine, cu atât mai mult, a fi înscrisă pe răboj şi mai ales în vremuri când însăşi soarta Bucovinei ajunge uneori tragic subiect de discuţie.

Dar ce fac ceilalţi, — mulţimea? Că-i mulţime bucovineană în cetatea lui Bucur, cel puţin de trei ori pe atâta câtă a fost înainte de nenorocirile din 1940 şi tot oameni de soiu, intelectuali, demnitari...!

Nu ştiu câţi vor fi ieşenii, bănăţenii, ialomiţenii şi ceilalţi, despre a căror cercuri şi fapte se vorbeşte atât de des în ziare, dar ştiu precis un lucru: pe când erau la Bucureşti bucovinenii mai puţini se vorbea, din când în când, şi despre activitatea cercului bucovinenilor.

*

Literatură de provincie. — Intr'o notă din „Ecoul", semnată Virgil Ierunca, şi în-

titulata *„Romantisme ușoare* (în vocabularul recent al scribălăilor din pagina a doua a câtorva ziare *„romantism, sămănătorism, lirism"* și încă vre-o două din aceiaș familie sânt un fel de cuvinte de ocară) se discută foarte filantropic despre *„conținzile provinciale retrograde"* care *„cu emfază și adjective se numesc arta și cultura în provincie"*.

Și se spune în acea notă: *„în provincie posibilitățile de muncă intelectuală sunt parcum reduse, în orice caz inferior celor din capitală"*.

Știam până acum că numai frizerii și pantofarii din București (mai ales cei periferici) se socoteau superiori celor din Noua Sulță, pur și simplu pentrucă aveau privilegiul unui buletin de populație din capitală. Și mai știam că Eminescu, Goga, Rebreanu și aproape toți ceilalți, dela provincie au pornit și pe acolo și-au găsit cele dintâi „posibilități de muncă intelectuală".

De aceea nu vom acorda niciodată unui produs literar, — atunci când îl vom supune judecății estetice, — circumstanța atenuantă sau agravantă a locului său natal. Nu vom aprecia *valoarea estetică* a unei cărți, cu îngăduință, pentrucă autorul ei trăiește la Iași sau la Cernăuți, după cum, pentru același cuvânt, nu vom acorda credit de drept hârtiei tipărite în capitală.

O artă provincială, ca atare, poate avea valoarea ei istoric-literară sau socială și, poate fi o fereastră, din afară, pentru cunoașterea sufletului unei provincii. Atât. — Privită sub unghiu estetic, ea poate fi bună sau rea, după cum bun sau rău poate fi socotit orice produs estetic al metropolei.

Cât despre „posibilitățile de muncă intelectuală", credem că d-l Ierunca face confuzie între acestea, care pot exista oriunde și între posibilitățile de reclamă (dacă vreți, tot... intelectuală), acestea din urmă fiind la noi monopolul aproape exclusiv al capitalei (cafeneaua, gașca, pagina a doua a „Ecoului", pilele, etc.).

Dar mai este ceva: socotim capitala un loc de întâlnire și de coordonare al vieții provinciilor și nimic mai mult. Prin urmare nu îngăduim capitalei un suflet al ei deosebit de sufletul provinciilor, decât doar în materie de pitoresc și de viață cotidiană, — în toate celelalte domenii, de la social până la artistic, ea trebuind să rămâie o funcțiune a provinciilor, a tuturor provinciilor, care sânt și rămân *țara*.

O capitală cosmopolizată și suprapusă țării, — chiar numai în închipuirea unui mănunchiu de rătăciți, — ar fi o calamitate, de care dorim să fie scutită România.

De aceia, atunci când se încearcă a decreta „literatură de capitală" o anumită ofensivă disolvantă transpusă foarte dibaciu și pe plan literar, reacțiunea nu poate fi decât aplaudată, indiferent dacă pornește de pe Calea Victoriei sau dintr'un fund de Basarabie.

*

Un anonim s'a instalat în fața „Claviaturilor" din „Curentul", — pare-se, în absența titularului, — și scrie fraze cinudate ca aceasta:

„N. T. Albu publică încă un volum, reprezentând dorința neapărată a bucovinenilor de a se încadra în factura literară contemporană și centrală românească..."

Aproape că ne-am lămurit; numai că, fără sau cu voia „facturei literare centrale și contemporane", bucovinenii sânt de aproximativ o mie de ani perfect încadrați în viața românească, pentruca sânt o parte integrantă a acestei vieți, dar, fiind puțin cam nătângi, se fac a nu înțelege că li s'ar mai putea cere și altceva ca să fie considerați Români în toată firea, în toate domeniile unde se întâmplă să activeze.

Acest lucru însă nu putem cere să-l înțeleagă cineva, care așezat în fața unor claviaturi (unde ar putea sta numai un virtuos) ridică piciorul de pe pedală și cântă cu el.

*

Teatrul „Muncă și Lumină" cernăuțean merită mai multă încredere, decât i-o acordăm.

Alături de majoritatea publicului spectator din Cernăuți, am neglijat cele câteva reprezentații ale trupei locale și acum în urmă, premiera piesei „Oameni pe un sloi de ghiață" de W. Werner, m'a făcut să regret celelalte.

Pentrucă, dacă din această dramă, jucată pe primele noastre scene și dificilă pentru actor și regisor, prin lipsa de dinamism și acțiune imediată, care să captiveze publicul, echipa „Muncă și Lumină" a reușit să alcătuiască o reprezentație interesantă, bănuiala e foarte puternică și în favoarea celor anterioare.

Cu mijloace simple, cu elemente în majoritate în faza primă a uceniciei, dar, — pare-se, — cu mult entuziasm, grupul nostru de actori poate satisface exigențele doritorilor de teatru bun. Nu-i vom exagera meritele cu ajutorul adjectivelor, dar vom afirma, cu limpede conștiință, că am văzut turnee din afară, de o calitate mult inferioară, dar cu săli mult mai pline.

Domnii *G. Podaru* și *C. Cristel* sânt actori ale căror calități scenice pot fi socotite notorice spectătorului cernăuțean și cari par a câștiga progresiv în rutină. Dintre cei tineri relevăm pe domnul *George Hasgan*, pentru care împărăția culiselor pare să pregătească un loc de marcă, între comici. Regia d-lui *C. Cristel* a folosit în mod inteligent posibilitățile celorlalți.

Următoarea premieră a trupei „Muncă și Lumină" a fost, „Regele chibriturilor" de V. Rodan și N. Constantinescu, o comedie fără pretenție (poate chiar prea fără pretenții) care s'a arătat că poate da totuși, un spectacol amuzant. D-l *Cristel* și-a verificat în ea și frumoase aptitudini de actor comic. Într'un rol episodic, a câștigat, meritat, simpatia publicului d-l *Radu Hangu*.

D. V.

*

Bibliografie Ciprian Porumbescu. — În bibliografia operei (muzicale!) *publicate* a lui Ciprian Porumbescu, (studiată de noi în „Revista Bucovinei" an. III 1943, 349—350 și în „Făt-frumos" an. XVIII 1943, 154—161) o nouă întregire, pe care o dăm din chiar fața documentului. Prima piesă publicată a lui C. Porumbescu e — așa cum arăta istoriograful lui C. P., Constantin Morariu (vezi „Făt-frumos" 1943, 350) — aceasta (descoperită de subsemnatul abia în 19 Ianuarie 1944): *O dorință / Cuvinte de M. Cugler. / Musica pentru o vóce cu acompaniare de Piano / de / C. Golembiovschi, / Prețul 1 franc. / Cernăuți, / în idiciunea propriă. / W. Benicke sc. Leipzig. / C. G. 1/.* — *Indicele C. G.1* ne confirmă *1-a* compoziție a lui C. „Golembiovschi". Totul: 4 pagini, dintre cari 2 pagini portative muzicale cu textul: „Aș dori să-ți spun odată / Cât de mult eu Te iubesc / Și cum eu numai la Tine / Zi și noapte mă gândesc..."

*

Bust-Eminescu la Cernăuți. — Fiindcă s'a încins discuția..., subsemnatul nu-l poate vedea acest bust în fața Teatrului Național, — unde, prin tradiție, prin anteticipare (ca la Iași) și prin logica realităților..., e locul lui Alecsandri, istoricește și literaricește întemeietor al teatrului național românesc. Precum locul unui chip plastic al lui Eminescu e (iarăși prin generală tradiție edilitară românească!) într'un idilic-înfrunzit cadru, ferit de forfota lumii. Și, mai ales, Eminescu e atât de Eminescu în sinesi, încât n'are nevoie de te-miri-ce ambianță arhitectonică a unor Instituții culturale. M. Eminescu, în sinesi, fiind chinteseță a Culturii autonome, care, oriunde va fi, va radia suflet românesc asupra vecinătății sale, *sfințind locul*...

Leca Morariu

*

O promisiune a plasticei române. — În sala Dalles printre operele sale în piatră, în ghips sau lemn și printre straniile sale pânze, sculptorul *Ion Vlasiu* vorbia câtorva amatori despre dumnezeescul dar al artei pe care a simțit-o de copil în suflet, în ochi și în vârful degetelor cu neastâmpăr de modelatoare... Ascultam și aveam impresia că scriind acele lucruri Ion Vlasiu ar servi și teoriei sculpturii și criticei plastice care nu știe niciodată să pătrundă în tainele acestei arte atât de legată de o anu-

mită metafizică am spune, a materialului plastic. Materia, spunea Ion Vlasiu, este un element cosmic. Bronzul, pământul lemnul sau piatra își au „viziunea" specială. Materialul plastic are un suflet propriu și o lume întreagă de forme și idei pe care le închide în individuala lui structură. Bronzul și pământul se pretează viziunilor epice; piatra cere forme liniștite, în evoluție lină; lemnul este capabil de abstracțiuni cu fibra lui uscată, gravă și adâncă. Spunea frumos Ion Vlasiu dar nu știa că dacă el a surprins secretele materiei, materia are și ea atâtea rezerve și surprize și depășește uneori imaginația cratoare impunându-i forme și imagini. Bronzurile sale reprezentând pe *Evangheliștii Ioan și Matei* sunt deaceea o viziune în formație. Daltfel toate compozițiile sale în afară de admirabilele portrete (*Decebal, Goga, Coșbuc, Creangă* și eroii transilvani: *Avram Iancu, Horia, Closca* și *Crișan)* îți dau impresia unei arte în formație. Chipurile, mai ales ale preferatului *cuplu matern,* sau ale *țăranilor* săi poartă un suflu liric care se ferește încă de forme definitive. Toate par studii fără a fi deloc dibuiri, ci un fel de joc al talentului care nu se vrea depășit de propriile sale „vise în piatră". Aceste vise vor lua într'o zi cala marilor compoziții.

Ion Vlasiu este destinat, în afară de portrestică, creațiilor epice și simbolice de o factură și de dimensiuni mai ample decât acelea pe care le-a prezentat până acum. Suflet transilvan, el va aduce și în această artă caracterul viril, de-o epică și gravă viziune a lumii, pe care universul artistic de dincolo de Carpați l-a dăruit întotdeauna neamului nostru.

Melania Livadă

Cărți și reviste

Dr. F. Durčansky: *„Privire generală asupra trecutului politic al Slovaciei"*, Bratislava 1943 365 p. in 80 (in Slovacă) cu rezumat în limba germană.

Autorul vrea să facă în această carte o sinteză a istoriei slovace și tratează mai ales relațiile politice ale Slovacilor față de Germania și Ungaria, deci probleme slovace din spațiul dunărean și central european.

Din ansamblul lucrării rezultă că autorul este ostil tendințelor de expansiune, mai ales celor maghiare. El pleacă dela întemeierea regatului marei Moravii, când Slovacii au avut de luptat pentru prima dată contra imperialismului german, aliat cu interesele maghiare. Autorul tratează apoi epoca dominației maghiare și stăruie asupra caracterului medieval al Ungariei, acel al unui stat de naționalități. El este însă de sigur influențat de izvoare maghiare când amintește de *„infiltrația românească"*, vorbind despre Românii din Transilvania. Se pare că d-l Durčansky încă nu cunoaște dovezile hotărîtoare ale istoriei în această privință, căci nu putem crede că inteționat și cu rea credință le-a lăsat la o parte.

Continuitatea Românilor în Dacia, și deci și în Transilvania de astăzi, din vremuri străvechi și existența vechilor voivodate românești acolo încă înainte de venirea Maghiarilor, nu mai poate fi pusă la îndoială decât de istorici pătimași și interesați.

Elementul maghiar, spune autorul, care era expus pieirii între atâtea națiuni străine, a fost reîmprospătat mereu de popoarele înrudite ca Secuii, Pecenegii, Cumanii, Bulgarii, Tătarii, Uzii, Zapigii și alții.

Slovacii, pe care Maghiarii i-au găsit pe pământul locuit de ei și astăzi, au fost anexați pur și simplu, spre deosebire de Românii și Rusnacii emigrați care au primit dela Maghiari privilegii deosebite. O afirmație desigur falsă; căci Românii, după

cum se știe, nu sânt veniți, ci băștinași mai vechi decât Slovacii în acele locuri și n'au încheiat pe acele vremuri nici un fel de pact cu Maghiarii, pentru ca să se poată bucura de privilegii. Cât despre Ruteni, ei au venit mult mai târziu din părțile Galiției.

Autorul mai amintește că elementul maghiar și mai ales pătura nobilă s'a întărit tot mai mult prin maghiarizarea popoarelor străine. Despre Matei Corvinul spune autorul, ce-i drept, că era de neam străin, dar nu amintește că era român. Vorbind despre răscoala lui Doja contra Tripartitului lui Verböczy, iar nu precizează că aceasta a fost o răscoală valahă. Când vorbește de Transilvania, autorul dă dovadă de insuficiența izvoarelor și cunoștințelor sale în această privință.

După 1848 Slovacii încearcă o apropiere către Habsburgi, de teama Maghiarilor, însă Viena se temea de panslavism. Apoi, tot fără succes, încearcă Slovacii să se apropie de Unguri, și la fel de Rusi.

Autorul vorbește apoi de maghiarizarea Slovacilor prin școală și biserică și prin sistemul electoral și parlamentar. Slovacii decad tot mai mult economicește și mulți din ei părăsesc țara. Autorul e un partizan al politicei lui Hlinka de după războiul trecut și vestejește politica Cehilor față de Slovaci și mai ales cea a guvernului din Praga, pentru a putea justifica procedarea Slovacilor contra Cehilor, cu care, ca și cu Polonii, n'au putut ajunge la nici o înțelegere. Mai departe se arată sensul politicei de apropiere către Germania și se dovedește că crearea statului slovac este o operă durabilă, neimpusă de nimeni din afară, cu toate pierderile de teritorii suferite în ultimul timp. O lichidare a neatârnării slovace nu va fi cu putință, oricare ar fi evenimentele.

In ultimul capitol, intitulat: „Metodele și tendințele imperialismului maghiar", autorul vorbește despre politica de revendicări maghiare dela 1918 încoace. Se amintește și despre acțiunea lui Bela Kun și intervenția energică a României prin care această răscoală comunistă, care de altfel n'ar fi putut fi lichidată așa repede, a fost înăbușită.

Cu unele îndreptări necesare, cartea ar putea fi o lucrare serioasă, deși uneori unilaterală asupra multor probleme sud est europene și mai ales a problemelor istorico-politice maghiare.

Ion Popinceanu

*

Filosofie Polară. — Datorez călătoriile mele albe, cum am numit lectura expedițiilor la cele două poluri ale pământului, unui foarte tânăr prieten. Depe acum promite să devie un talentat inginer și un creator în știință. Toate însușirile îi duc către cea mai minunată îmbinare pe care știința și arta la un loc o pot realiza. Îl voiu urmări, cu un interes pe care meseria cu care mă îndeletnicesc îl subliniază în chip deosebit, pe acest mic visător și viitor om de știință.

De multă vreme mă îndemna să cetesc jurnalul amiralului Richard Byrd, căruia marele explorator i-a dat cu greu botezul tiparului sub numele de *Singur.* Paginile lui însă, răsfoite în grabă, pline de mărunțișurile tehnice și gospodărești de care toate cărțile de acest gen abundă, — nu mi se păreau deloc îmbietoare. A insistat: mi-a vorbit de autor ca de un mare visător, un filosof chiar — și m'am lăsat convinsă. Rezultatul a fost că toată această tristă vacanță n'am făcut decât să mă pasionez „la rece", când pentru ținuturile arctice, când pentru cele antarctice, rând pe rând cu amiralul Byrd, cu căpitanul Scott sau cu doctorul Nansen. Dacă le-aș avea la îndemână, nu exagerez mărturisind că aș continua să le cetesc absolut pe toate, oricât de monotonă este uneori lectura acestor jurnale de expediții științifice.

Pentru un neinițiat în treburile savante ale meteorologiei, geologiei, zoologiei sau biologiei, farmecul unor astfel de cărți nu poate veni decât dela aspectele lor extrastiințifice. In ele căutăm — și suntem bogat răsplătiți — comorile sufletului omenesc. Acest mizerabil și sublim suflet omenesc!

în minunatele jurnale de călătorie ale marilor exploratori, experiența științifică pare doar un mijloc, un pretext. Interesul este în primul rând psihologic. Ele alcătuiesc o adevărată școală a caracterelor și frumusețea gesturilor și a experiențelor umane pe care le cuprind te fac să uiți cu largă bunăvoință de mizeriile vieții și de atâtea aspecte nu tocmai înălțătoare ale aceluiași suflet uman.

În afară de unele pasagii din *Singur*, care se pot mândri și cu deosebite însușiri stilistice precum și cu interesante reflexii filosofice, jurnalele acestea nu sunt opere literare în înțelesul obișnuit al cuvântului. Și totuși, dacă arta înseamnă în primul rând înălțare și purificare, dece am refuza harul ei acestor scrieri după a căror cetire te simți mai bun, mai „justificat" ca existență în marele necuprins și care prilejuesc adevărate emoții etice și estetice?

Am vrea să subliniem în cele trei lucrări considerațiile de mai sus, reamintind pe scurt cetitorului isprăvile marilor eroi polari și strecurând cu melancolie gândurile unei sihastre filosofii... polare.

*

În vara anului 1893, după ani de pregătire, norvegianul Fridtjof Nansen părăsea cu vasul său botezat simbolic *Fram* adică *Înainte*, țărmurile patriei în drum către polul nord dimpreună cu o ceată de treisprezece tovarăși. Ținta lui n'a fost „punctul matematic" cum numește el polul sferoidului nostru ci studiul pustiurilor albe ce-l înconjoară. Doi ani de zile plutește cu *Fram-ul* său printre imensele ghețuri. Când acestea și-au strâns prea tare copcile și l-au imobilizat, Nansen și cu unul din tovarăși, echipați pentru un drum pe jos de-a lungul oceanului polar, au părăsit vasul pornind pentru o mare aventură. Grație isteției, curajului lor eroic și admirabilei rezistențe fizice și morale, ei se întorc plini de glorie în vara anului 1896 la Cristania după peripeții și suferințe fără de număr.

Jurnalul însemnează aproape zi cu zi momentele mici și mari și isprăvile de tot soiul ale ciudaților turiști. Pe lângă datele științifice își fac loc într'un spirit auster dar nu lipsit de oarecare mărinărească melancolie, sumedenie de impresii, contemplative sau psihologice. Omul cu voința de fier, care s'a hrănit luni de zile exclusiv cu carne de urs și de monștrii marini pe care îi vâna singur cu o dibăcie uimitoare, n'a ținut desigur să se înduioșeze prea mult asupra propriilor sale aventuri.

Expediția britanică din 1910—1913 condusă de ofițerul de marină Robert Scott — deși nu tot atât de norocoasă având în vedere tragicul sfârșit al căpitanului și a încă patru dintre membrii expediției, a fost cea mai mare și mai plină de rezultate din câte s'au întreprins la polul sud pe drumul cel mai lung care duce la acest sfârșit de lume. Exraordinara călătorie a fost făcută cu sănii trase de poney, de câini siberieni și de propriile lor brațe atunci când bietele animale s'au stins rând pe rând. Deși când a ajuns la pol, după 800 mile de nesfârșit drum prin zăpadă, ghețari și de-a lungul unui foarte înalt și lung lanț de munți (Victoria), a găsit steagul de curând înfipt al expediției lui Amundsen, Scott nu a regretat și nu a fost abătut. Descoperirile lui în drum erau noui și extrem de importante. S'au făcut numeroase studii meteorologice și magnetice și mai ales geologice cu privire la marele șir de munți necunoscut până la expediția sa.

Destinul a fost însă crud cu nobilul căpitan și cu tovarășii lui. În drum, sleiți de puteri, bântuiți de un viscol la —50° și lipsiți de combustibil și de hrană, ei înghețată sau mor de scorbut, la numai 11 mile depărtare de ultimul depozit spre țința finală a întoarcerii. În „Mesajul către public" pe care bravul explorator a mai avut puterea să-l scrie înainte de a-și da sfârșitul până când degetele au părăsit inerte condeiul, ei analizează cauzele materiale ale dezastrului. Din cuprinsul jurnalului și din scrisori se vede însă că numai sufletul lui bun și generos i-a fost, ca să spunem astfel, fatal. Veghind până la sfârșit pe camarazii lor bolnavi și sortiți în mod cert pieirii, ultimii trei printre care și Scott,

au pierdut mult timp și și-au atras o mulțime de piedici. Fără ele ei ar fi fost poate salvați.

„Dacă am fi trăit, aș fi avut atâtea de istorisit despre suferințele, energia și curajul camarazilor mei, care ar fi înduioșat inima oricărui Englez. Acum n'o mai pot face decât aceste note stângace și trupurile noastre reci; am credința însă că o țară mare și bogată ca a noastră va avea grijă de soarta acelora care ne erau aproape" — sunt ultimele lui cuvinte. Nici un gând pentru dânsul, nici o slăbiciune, nici o trăsătură de egoism în toate gesturile lui. Jurnalul este plin de nenumărate mărturii despre acest admirabil caracter, de-o noblețe și de-o omenie fără seamăn. În afară de marile lui însușiri de conducător, Robert Scott a fost un erou al virtuților celor mai alese ale sufletului omenesc. Un prinț al inimii și un model de loialitate și eroism. Tăria și luciditatea de-a scrie până în ultimul moment și de-a declara că „n'am suferit nici o durere și părăsesc viața plin de sănătate și energie" — lângă trupurile încremenite ale celor mai scumpi prieteni, în mijlocul pustiului nemărginit — sunt de-un lirism impresionant. Ca și cuvintele adresate soției sale pentru unicul său fiu: „Fă din el un om energic. Eu am trebuit să lupt cu firea mea ca să devin harnic — știi bine — am fost totdeauna înclinat spre lene". Lenea aceasta nu fusese dealtfel în adolescența lui decât contemplație și visare, după cum porecla de „lunatec", despre care mărturisesc notele biografice, ne-o confirmă.

*

Niciun roman din lume nu ar putea stârni emoții mai profunde decât imaginea acelui serviciu funebru (oficiat de restul tovarășilor) lângă uriașa movilă albă și solitară în mijlocul impasibilului desert, peste care două skiuri în formă de cruce veghează pentru vecie trupurile în sfârșit odihnitilor călători.

Tot la polul sud depe suprafața marei Bariere Ross (perete abrupt de ghiață înalt de 60 m. și lung de 500 km.), energia umană avea să mai triumfeze în anul 1934 un eroic mesagiu prin fapta amiralului american Richard Byrd. Isprava acestuia a fost cu adevărat singulară. Cu desăvârșire singur (nici o vietate nu trăește la —80° cât a suportat eroul nostru), într'un adăpost săpat în ghiață și zăpadă, în nesfârșita noapte polară, Byrd a notat zi cu zi, timp de-o iarnă antartică observațiile meteorologice ale instalației lui dela *Postul Înaintat*. Istovit de puteri din pricina năprasnicului ger și al unei intoxicații lente cu emanațiile de gaz ale sobei din cabana, exploratorul era cât pe aci să-și piardă viața. N'a vrut însă în ruptul capului să ceară ajutorul restului expediției care se afla doar la 180 km., într'un post meteorologic mai vechi (depe Mica Americă) și cu care el întreținea regulate convorbiri radiofonice. După socotelile lui, expediția ar fi fost în primejdie pornind către dânsul și deaceea se hotărîse să se sacrifice. Norocul a vrut ca tovarășii să presimtă că ceva nu era tocmai în ordine la Postul Înaintat și că ceva se petrece cu năstrușnicul Robinson — și i-au venit la timp într'ajutor. Suferințele pe care acest om le îndură cu neajunsurile cabanei, ale frigului și mai ales ale menținerii în bună funcționare a aparatelor, sunt cu adevărat patetice. Calități extraordinare de curaj, de răbdare, de perseverență, de simț al datoriei și al abnegației sunt încununate de-o rară modestie ce-l caracterizează pe marele cercetător al nopții polare și aurorelor boreale.

Jurnalul, spre deosebire de cele precedente aci amintite, se distinge prin reale însușiri literare și filosofice. E o adevărată plăcere să-l cetești, cu tot balastul amănuntelor tehnice și menajere sau de mărunte notări zilnice. Identificarea lui cu impresionantele fenomene ale vremii este de un lirism filosofic cu adevărat emoționant. Sentimentul armoniei este din plin trăit de acest singuratec căruia gerul nu izbutise să-i înghețe nicicum calda îmbrățișare și elanul sufletului către superbele

stele ale bolții polare. Marea lui singurătate, complita desnădejde care l-a cuprins adesea, Byrd nu le-a putut îndura decât înfruntînd acelui sublim sentiment al armoniei cosmice pe care el a trăit-o ca nimeni altul acolo, la sfârșitul lumii, unde stelele strălucesc cu atâta foc și sunt atât de aproape că se pleacă parcă să le prinzi cu mâna.

Autorul medita adesea asupra acestei armonii și asupra soartei omului ca un adevărat filosof și reflexiile sale sunt deosebit de frumoase. Iată câteva:

„Ziua murea încet. Noaptea se născuse într'o mare liniște. Eram în plină desfășurare a puterilor Universului, tainice și pline de armonie. Armonie, acesta este cuvântul! Se desprindeau din tăcere — un ritm armonios — acordurile unui instrument desăvârșit, poate muzica sferelor cerești" (pag. 90).

„Clipele de seninătate deplină sunt puține într'o viață de om, dar ele îl vor sprijini o viață întreagă... Când eram copil, nu izbuteam să-mi dau seama de ce simteam (când privea îndelung cerul n. r.) și dealtfel nici ca tânăr ofițer, când vegheam noaptea pe mare, și nici pe urmă, ca explorator, când priveam pentru întâia oară ținuturi și țări întregi nevăzute până atunci de nimeni. Fără îndoială era și ceva animal în acel sentiment; cuprindea și bucuria de a fi în viață, de a crește, de a nu mai avea teamă. Dar era mai mult decât atât. Era sentimentul identificării omului cu marile mișcări ale Universului, era poate o prețuire a soartei și așteptarea unei revelații" (pag. 142—143).

Pasiunea lui meteorologică este unică. Specialiștii ca și amatorii pot găsi în paginile acestei cărți nu numai informații științifice prețioase dar și minunate descrieri ale fenomenelor cerești polare de un pitoresc fără seamăn. *„Acolo unde Vremea ia ființă"* cum atât de inspirat se exprimă Byrd, acolo a vrut el să observe condițiile esențiale și tipice ale climei continentale.

Dar tot acolo marele singuratec a scris pe întinsul deșertului, o pagină duioasă și plină de nobilă poezie a sufletului uman. Din sihastria lui „albă și rece" a trimes poate chiar lui Dumnezeu un emoționant și contradictoriu mesagiu despre imensele puteri ale unei „gâze" pământene dotată poate cu mai mult geniu decât poate încăpea în firavul ei trup.

Melania Livadă

*

Neculai Tăutu: *Mătănii de zăpadă.* Într'o apreciere i s'a adus lui Neculai Tăutu învinuirea că e prea..... Neculai Tăutu, în toate versurile lui, că, adică, nu jonglează cu diversele maniere lirice, ci rămâne acelaș lucid-sentimental și senin-blazat copilandru al poeziilor lui de debut. Nu putem ști dacă această învinuire îl va determina să experimenteze virtuozitatea altor strune, căutate, — părăsind blazonul sinceritații scrisului, — dar, deocamdată, la a doua plachită, Tăutu rămâne el, adică: *„fum, îngeri, suflet, cer, mă doare; alb, pleci, vis, ploi, inimă"* și alte o mulțime de asemenea cotidiane înumuseți, pe care reușește să le inițiatizeze într'o varietate de game cărora meditul le este măsura curentă.

Iată, de pildă, nelipsita lună, plasată în atmosfera câtorva poezii și adaptată succesiv ambianțelor:

„A intrat luna în spital, ca un bandaj
de albă,...

(Spital de campanie)

S'au luminat morții din ultima luptă,...
Luna, ce din carnea lor, azi pare ruptă...

(Sub fulgi, sub lună, morții)

„O lună bolnavă, gata să ne-atingă,
De plopul, galben de spaimă, sufla în
ea s'o stingă"

(Despărțire)

„Când va porni mâne satul la arat
Să tresar sub brazda udă de lună"

(Primenire)

Socotim un merit al poeziei lui Tăutu că reușește să integreze în ambianța temei, termenii și imaginile ce le întrebuințează, intensificând astfel densitatea atmosferei cântate. Această tendință e urmărită, uneori, până la refuz, ca într'o oarecum bacoviană *„Ploaie de stepă"* unde vântul, ca să fie în nota locului *„bolnav, suflă'n toamna galbenă, ca'ntr'un ceaiu"*.

Ca atitudine psihică versurile din această plachetă oscilează între un optimism firav și de moment *(„Cronică de țară nouă, „Miros de zăpadă")* și între un mai constant sentiment de dezamăgire, spusă frumos, ca

„îngerii au zburat din orice mănăstire,
pentru domnițe iubirea e doar un inel"

(Rânduri pe front)

și poate ades dublat de un scepticism, care reușește totuși să fie duios:

„Domniță mică, să nu crezi în viață,
e o vacanță a morții într'o piață,
unde nu cumperi decât cuvinte
și fiecare cuvânt minte, minte..."

(Stelelor)

Această sumă de paradoxuri: duios-ironic, trist-zâmbind și încă vre-o două de aceiaș categorie, dau poeziei lui Nicolae Tăutu un suflu de reală sinceritate care, exprimată într'o tehnică poetică cursivă și armonioasă, o apropie de inima cetitorului.

D. V.

*

Revista Mazililor și Răzeșilor. Cernăuți — Anul I, Nr. I, Ianuarie 1944.

Poate că niciodată apariția unei publicațiuni n'a fost mai adecvată vremurilor și mai utilă în împrejurările prin care trecem, ca această cetitoare a Societății Mazililor și Răzeșilor", instituție a cărei activitate se înscrie cu rezultate atât de meritorii în cartea luptelor de defensiune națională a românismului bucovinean.

Continuare a „Gazetei Mazililor și Răzeșilor" de acum 30 de ani (1911—1944), noul periodic cernăuțean înseamnă nu numai un îndemn de îndârjire în apărarea unor drepte moșteniri strămoșești, ci și imul de înseninare în atmosfera vânjolită de viscolul ce bate în porțile noastre. Societatea Mazililor și Răzeșilor, editând această publicațiune — „organ de *luptă*" și *afirmare* românească" — își dovedește încă odată tinerețea și rosturile ei de permanentă actualitate și necesitate românească.

Cine răsfoește azi colecțiile „Gazetei Mazililor și Răzeșilor" din preajma întâiul război mondial și deschide această nouă publicațiune citind primul articol semnat V. V. (desigur vechiul luptător Vasile Vitencu), își dă seama câtă pagubă națională au pricinuit românismului dela Nord-Estul Țării cei 25 de ani de târguială politică internă.

„După Unire, ar fi fost logic și necesar „ca — G. M. și R. — să reapară, pentru „a contribui la desăvârșirea Unirii: fiilor „înstrăinați ai țării cu frații desrobitori. „Dar chestia națională a răzeșilor nu mai „avea în cale organizarea ucrainenilor bă„tăioși favorizată de o autoritatea de Stat „și școala românească introdusă peste tot „urma să arate chiar celor conștient înstrăinați drumul cel bun de urmat. Apoi, „regimul nostru politic era — «democrat» „— erau abolite titlurile deosebitoare de „clase sociale, iar răzeșii, sau mai bine „zis unii din ei, mazilii, aveau titluri și „încă titluri (de noblețe) străine, din timpul dominației austriace, care acordase „mazililor din Bucovina un grad corespun„zător clasei respective din Austria.

„Deci, cine se prezinta în calitatea de „răzeș, trebuia să înțeleagă numai decât „că e un indezirabil".

Câte mustrătoare amintiri ne evocă aceste cuvinte și câte avertismente înseamnă ele pentru azi și pentru mâne?

Pornind la drum cu afirmarea că *„pământul Moldovei în aceste margini de „nord numite Bucovina, a fost și trebue să „rămână parte integrantă a patrimoniului „nostru național, ca o moștenire scumpă „nu numai dela Ștefan cel Mare, dară dela „cei dintâi Voevozi ai Moldovei, începând „cu Bogdan, care au stăpânit aici în mod „statornic și necontestat de mare"*, articolele revistei prezintă dovezile acestor adevăruri.

Astfel:

D-l Dir. de liceu Alexandru Vitencu, vechiu culegător de documente bucovinene

începe o îmbucurătoare lucrare despre „Sate străvechi în Bucovina de Nord", vorbind în primul număr al revistei despre Cernauca Hurmuzăcheștilor, „cel mai popular sat „în domeniul istoriei noastre naționale din„tre Prut și Nistru de pe timpul epocii de afirmare a românismului bucovinean sub „Austria de la mijlocul veacului trecut".

D-l Prof. Dr. Ovid Topa, în articolul intitulat „Slavizarea Mazililor și Răzeșilor din județul Cernăuți și Storojinet" demonstrează în temeiul unor documente și lucrări vechi și recente că populația Bucovinei de Nord era înainte de 1766 exclusiv românească.

Același autor mai semnează o contribuție despre „Rostul românesc în lume" și un omagiu Mareșalului și Conducătorului Ion Antonescu.

Articolul d-lui dir. Al. Vitencu, închinat lui Dionisie Bejan, venerabila figură a preotimii bucovinene, președintele de vârstă al adunării constituante dela 27. X 1918, este o necesară pomenire a celui ce a fost și un mare însuflețitor al luptei mazililor și răzeșilor bucovineni.

În sfârșit, revista prezintă și o succintă ochire asupra „Ardealului în istoria noastră", semnat Ov. (Ovid Topa).

I. Negură

*

Convorbirile literare cultivă cu pietate amintirea întemeietorului lor. În numărul pe Ianuarie 1944, revista publică pe lângă alt material maiorescean, corespondența dintre elevul Titu Maiorescu de la Theresianum și contesa Olga Coronini, al cărei meditator și, — pe plan sufletesc, — mai mult decât meditator a fost profesorul universitar de mai târziu. Aproape complet despersonalizate, aceste scrisori (traduse în românește de d-l *Alex Ionescu*) se rânduiesc între primele pagini de speculație filosofică ale autorului lor.

Versuri de *G. Tutoveanu, E. Giurgiuca, G. Hilt, Al. Baiculescu, R. Pătrășcanu* și *G. Drumur*.

Pentru noi, cei din Bucovina, acest număr al „Conv. lit." prețuiește și mai mult prin spațiul pe care l-a destinat revistelor și problemelor bucovinene. Sub titlul „Vorbește Bucovina noastră" se reproduc, „ în semn de solidarizare", revendicările noastre culturale și notele în legătură cu comemorarea a unui sfert de veac de la unire, apărute în „Revista Bucovinei" pe Noembrie 1943. *D-l I. E. Torouțiu* se dovedește a fi unul dintre cei câțiva bucovineni stabiliți în capitală, pe care continuă să-i preocupe bucuriile și durerile provinciei de baștină.

*

Făt-Frumos (Noembrie—Decembrie 1943) își continuă cu vitejie apariția. Menționăm „Universitatea ca idee și faptă" de prof. univ. Al. Iesan și începutul unei nuvele, „Năluca fericirii" de Tiberiu Crudu, dar mai ales menționăm cerbicia d-lui prof. univ. Leca Morariu, care în „Făt-Frumos", „Buletinul Mihai Eminescu", Institutul „Cernăuți" și „Armonia", își continuă strădaniile culturale de totdeauna, ca și cum lumea cernăuțeană n'ar fi cuprinsă de alte febre.

*

Basarabia literară a împlinit 100 de numere. Pentru strădunița ei cinstită de a reprezenta în scrisul românesc o Basarabie moldovenească, ferită de bolișteile care îi încearcă pe o samă de nefericiți practicieni ai demodatului snobism cosmopolit, revista basarabeană merită mai mult decât un camaraderesc salut.

O înjură o samă, — pentrucă se așteaptă de la ea să vorbească numai despre Dostoiewski și Essenin, deoarece Basarabia a fost o sută de ani rusească și deoarece acești o samă suferă de complexul inferiorității de a fi români.

Dar „Basarabia literară" se rânduiește în tagma acelor răboaje scriitoricești, cari socot că și România e o țară europeană.

D. V.

Primite la redacție

Emil Zegreanu: *Dar de nuntă*, poeme. Sibiu 1944. Col. Asoc. Scriitorilor din Ardeal

Grigore I. Grecu: *Vise din țara fagilor*, versuri, București 1944 Tip. „Bucovina" I. E. Torouțiu.

Societatea pentru cultură: *Raport de activitate pe 1942—43*, Cernăuți 1944. Tip. „Mitropolitul Silvestru".

E. Chindriș-Codrescu: *Mănăstirea Vatra-Moldoviței*, Cernăuți 1944. col. „Bucovina literară".

I. Hașeganu: *Figuri din mărginime*, Brașov 1943. Edit. revistei „România tânără".

*

Reviste: *Transilvania* (Nr. 2, 1944), *Luminătorul* (Nr. 1, 1944), *Preocupări Universitare* (Nr. 2, 1944), *Cronicar* (Nr. 1, 1944), *Solidaritatea* (Nr. 10—12 1943), *Renașterea* (Nr. 12, 1943), *Lumina creștinului* (Nr. 1 și 2, 1944), *Bucovina Medicală* (Nr. 8—12, 1944), *Kalende* (Nr. 1—2, 1944), *Foaia plugarilor strojnețeni* (Nr. 5—6, 1944), *Timocul* (Nr. 4, 1943), *Gând și Slovă oltenească* (Nr. 2, 1944), *Cetatea Moldovei* (Nr. 2, 1944), *Făt-Frumos* (Nr. 2, 1944), *Basarabia literară* (Nr. 96—102, 1944), *Bucovina literară* (Nr. 87—91), *Serviciul mondial* (Nr. 21—24, 1943), *Câmpia libertății* (Nr. 3, 1944), *Albina* (Nr. 21—22, 1943).

Ziare: *„Cetatea Hotinului"*, Hotin, *„Dacia"*, Timișoara, *„Țara"*, Sibiu, *„Rampa"*, București, *„Bacăul"*, Bacău, *„Gorjanul"*, Tg.-Jiu, *„Basarabia"*, Chișinău, *„Actiunea"*, București, *„Moldova"*, Iași, *„Deșteptarea"*, Cernăuți, *„Raza"*, Chișinău, *„Gazeta Transilvaniei"*, Brașov, *„Imparțialul"*, Ploești, *„Tribuna Ardealului"*, Cluj, *„Foaia Poporului"*, Sibiu, *„Popasuri"*, Câmpulungul-Moldovenesc, *„Defunata"*, Alba-Iulia, *„Glasul Nistrului"*, Odesa.

* * *

Opiniile exprimate în articolele și recenziile publicate în revistă nu angajează redacția, ci numai pe autorii respectivi.

* * *

Numărul pe Martie 1944 al „Revistei Bucovinei" va fi închinat teatrului românesc în Bucovina.

* * *

Vignetele: Ion Cârdei. Desenul de pe copertă: A. Berciu.

1/8

ntin Vasiliu
Str.Rahovei

TIPOGRAFIA „MITROPOLITUL SILVESTRU", PIAȚA UNIRII Nr. 3

Pretul 80 Lei